

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ETNOLOGIJU I KULTURNU ANTROPOLOGIJU
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

Društvena konstrukcija plaže na primjeru Seasplash festivala
Diplomski rad

Petra Marušić

Mentori:

dr. sc. Petra Kelemen

dr. sc. Kruno Kardov

Zagreb, rujan 2014. godine

SADRŽAJ

Prije uvoda.....	2
Uvod.....	5
Ključni teorijski koncepti.....	7
Prostor, mjesto i događanje.....	10
Mjesto kao proces.....	13
Razvoj plaže i plažnog imaginarija.....	15
Turističko iskustvo.....	22
Seasplash festival.....	24
Seasplash plaža.....	26
Odnos tijela i mjesta.....	33
Raj na zemlji ili Jamajka na Jadranu.....	37
Simbolični otpor.....	46
Taktike.....	50
Sloboda.....	58
Završna rasprava.....	66
Zaključak.....	69
Literatura.....	72
Popis priloga.....	76
Sažetak / Abstract.....	77

"Najbolje je bilo drugi put na Tvrđavi. Taj put smo imali čudo! /smijeh/ Bili smo na plaži, dosta kasno, i nas par, Davor, Jana, ne znam još tko je bio, bili smo ful gladni i nismo znali šta bi, nije nam se dalo ić do grada po klopui to. I niš, sjedimo na plaži tak, gladni... A taman je prošao brod, neka jahta, i komentiramo kak će ziher bit velki valovi, i kad su valovi došli su lupili u obalu baš tamo di smo mi sjedili, par ogromnih valova, preko plaže, mi bili skroz mokri, i skužimo oko nas hrpa riba! Bilo je valjda neko jato u tom valu i odjednom hrpetina riba, ono stotine, koprcaju se na kamenju ispred nas! I kontamo zakon, evo večera, ono, ludilo, čudo, Jah nas je nahranio /smijeh/ Onda smo brzo pobacali natrag u more sve ribice šta su bile žive, a ove ostale smo stavili u plastične boce od cuge šta smo imali sa sobom, sam smo izrezali gore onaj dio di je čep, i jedva smo ih strpali u te boce, i kad smo se vratili gore u kamp, nitko nam nije vjerovao /smijeh/ Onda je Tomek spekao te ribice i hrpa nas se najela, fenomenalno, ono baš čudo, nismo mogli vjerovat!" (Ana)

Prije uvoda

Zašto ja pišem ovaj rad? Ovo istraživanje nitko nije naručio, tema nije bila ponuđena, nego sam je sama izabrala. "Očigledno izbor antropološkog terena slijedi srce jednako kao i razum" (Kahn 1996:169)¹. Kao dugogodišnjoj posjetiteljici Seasplash festivala, kod mene je postojala želja za obradom teme koja je meni privatno interesantna, radom kojeg će meni biti zanimljivo pisati, te za koji se nadam da će čitatelju (bilo posjetitelju festivala, bilo kolegama) biti zanimljiv za čitati. S druge strane, radi se o znatiželji – propitivati jedan samo naoko običan, neproblematičan prostor: plažu za vrijeme trajanja jednog događanja. Zašto pisati o festivalskoj plaži, a ne o samom festivalu ili o plaži? Zato što, po meni, Seasplash plaža nije samo plaža, niti je samo jedan od festivalskih prostora, već specifičan fenomen nastao kroz konstrukciju posjetitelja Seasplash festivala na pulskim plažama.

Koliko je ova tema važna da bi netko o njoj pisao? Je li festivalska plaža zaista fenomen, je li *Beachsplash stage* stvarno mjesto? Mogu reći da, ako je Ani plaža na kojoj se događaju čuda priča koju ona želi podijeliti, onda ta priča može biti vrijedna moje

¹ Sve citate s engleskog prevela P. M.

pažnje, bez obzira kako ja tumačim njenu interpretaciju realnog događaja. Budući da je ta "objektivna realnost" na koju ljudi subjektivno reagiraju ništa drugo nego realnost nastala kao posljedica njihovih akcija, a ne neka dana izvanjska realnost, mogu reći kako je definiranje situacije zapravo isto što i bivanje-u-svijetu (engl. *being-in-the-world*) (usp. Richardson 2003:76). U ovom radu nastojat ću koristiti razne oblike bivanja-u-svijetu i iskustava posjetitelja festivala, te ću ih pokušati prikazati u kontekstu širih društvenih fenomena.

Tko sam ja, i o čemu pišem? Razlog zašto postavljam ovo pitanje je taj što je "itekako [...] moguće da nam je naše nedavno iskustvo bliskih kultura izoštrilo razmišljanje o mjestu osobnog terenskog rada, upravo zato što se, kada smo 'kod nas', a ne na egzotičnom 'terenu', moramo izrazito koncentrirati da prepoznamo vlastite udvostručene ličnosti" (Cohen 2002:57-58). Teren koji sam odabrala za ovaj rad je na "domaćem terenu", istražujem fenomen na hrvatskom prostoru. Ali i u još dubljem smislu istražujem kod kuće – bavim se meni osobno poznatim fenomenom, u kojemu sam i sama prisustvovala kao sudionik, nečim što je meni privatno zanimljivo, blisko i poznato. "U tom pogledu kompliciramo supostavljanje ego-drugi, budući da je jasno da kao antropolozi kombiniramo *dva* ega u našim etnografskim 'ličnostima': analitičara i sudionika" (ibid.:57). Iako sam odlučila iz drugačije perspektive analizirati prostor koji sam koristila privatno, pritom sam se najviše vodila upravo vlastitim sjećanjima, iskustvima i doživljajima mjesta plaže i festivala, što će biti vidljivo u tekstu, kao i činjenica da se više prepoznajem u etnografskom stilu pisanja. Čini mi se kako sociologija, naravno važna i prepoznata društvena znanost, često teži postizanju efekta objektivnosti i egzaktnosti kod čitatelja, kao da pretpostavlja da je čitatelj dovoljno mudar da ne povjeruje slijepo autorovim podacima, analitičkim metodama ili zaključcima. Iako ne smatram da je čitatelj naivan, mislim da je vrlo važno u iznošenju svoje teze biti maksimalno iskren i čitatelja iznova podsjećati da je svaki znanstveni tekst, bez obzira na etičke i druge norme discipline, barem usmjeren, ako ne i manipuliran (makar nesvjesno) od strane znanstvenika, discipline i aktualne znanstvene paradigme, pa čak i šire društvene klime, bez obzira koliko "čiste" znanstvenikove namjere bile. Budući da je ovaj rad kvalitativan, teško je razgraničiti doprinos sociološkog pristupa od etnološkog: proučavam fenomen nastao kao posljedica interakcija skupine ljudi

određenog opsega, ali kroz mali broj intervjuja i iz vlastitih opažanja, a zaključci izvedeni iz njih mogu se projicirati na šire društvene procese (kao što su društvena proizvodnja i konstrukcija prostora), i takve metode korištene su u kvalitativnim istraživanjima i sociologije i etnologije i kulturne antropologije. Nadam se da će rad također svojim stilom čitatelja konstantno podsjećati kako je "'etnologija subjektivna znanost, s povlasticama i rizicima' koje takav status podrazumijeva" (Meunier prema Segalen 2002:21); subjektivna je već zato jer je selektivna:

"Kao autor, etnograf proizvoljno izabire ono što nam iznosi. Čak i kad bismo mogli konzultirati njegove bilješke s terena, fotografije i magnetofonske vrpce, uvijek bismo bili suočeni sa selektivnim podacima. Ono što je zabilježeno, snimljeno ili fotografirano, nužno je izabrano. Jedna od glavnih kritika te materijale smatra 'kazališnim' dijalozima ili 'fikcijom'" (Cohen 2002:56).

Točno je da ovaj rad temeljen na selektivnim podacima, jer ću na samom festivalu vjerojatno naići i na ljude drugačije od sebe; na one koji možda drugačije razmišljaju, drugačije shvaćaju ovo o čemu pišem, ili se drugačije ponašaju od mene – neki i do te mjere da to kod mene, ili moje skupine² nailazi na neodobravanje, tj. da primjerice po mom/našem mišljenju krše neka (ne)pisana pravila. Oni *nisu* reprezentirani u ovom tekstu, njihova priča nije napisana³. Zašto onda pišem o samo jednom dijelu cijele priče (slučajno baš onom kojem ja pripadam)? Zato što on postoji, zato što ga ja kao poznavatelj kulture (sudionik, insajder) i kao pisac ovog teksta (etnolog i sociolog) poznajem, i zato što je meni važan. Ova priča jest fragment cijele priče: "Nemoguće je zaboraviti da se ovdje – u intelektualnom projektu koji smo naumili – radi o uklapanju fragmenata promatrane stvarnosti u društvenu cjelinu" (Althabe et al 2002:72), i samim time nije manje važna.

2 Od mojeg partnera ili bliskih prijatelja, preko moje *ekipe*, pripadnika određenih "struja" supkulture, do insajdera, festivalskih "starosjedilaca".

3 Oni jesu prisutni u tekstu, ali ne kao moji sugovornici.

Uvod

U ovom radu bavim se problemom plaže kao društveno konstruiranim prostorom, s fokusom na konkretnu plažu, odnosno plaže. Proučavam službene i neslužbene plaže supkulturnog glazbenog događanja, Seasplash festivala u Puli – kroz jedanaest godina postojanja Seasplash je promijenio tri (pulske) lokacije održavanja: tvrđava (fort) Punta Christo u Štinjanu, Marsovo polje i (bivša vojarna) Monumenti, a ovisno o mjestu održavanja festivala mijenjale su se i plaže na koje su sudionici odlazili. Istražujem ove, ali i druge, neslužbene plaže na koje su sudionici festivala (ponekad kolektivno) odlazili tijekom ovog višednevnog festivala. Budući da se o Seasplash *festivalu* može govoriti kao o kontinuiranom, (donekle) prepoznatljivom događanju bez obzira na promjenu lokacija u prošlosti, u ovom radu ću se baviti Seasplash *plažom* – iako ona uključuje različite geografske prostore, ja obraćam pozornost na društvene konstrukcije mjesta koje smatram važnijima od samih fizičkih lokacija.

Istražujući društvenu konstrukciju Seasplash plaže krećem od shvaćanja kulture kao spacijalizirane (što se odnosi na fizičko, povijesno i kontekstualno lokaliziranje društvenih odnosa i praksi u prostor), odnosno prostora kao društveno i kulturno oblikovanog. Ovaj proces oblikovanja prostora se, prema Sethi Low (Low 2000), može podijeliti na društvenu proizvodnju i društvenu konstrukciju prostora (tj. na procese koji uvjetuju fizičko stvaranje materijalne okoline s jedne strane, te fenomenološko i simboličko iskustvo oblikovano društvenim procesima s druge).

Za dubinsko proučavanje prostora koristim pristup multilokalnosti i multivokalnosti Margaret Rodman (2003) kako bih zahvatila različite dimenzije i značenja mjesta i prostora, pri čemu naglasak stavljam na iskustvo posjetitelja u konstrukciji prostora, te na turističke i supkulturne perspektive festivala. Neke od socio-kulturnih tema koje obrađujem tiču se: odnosa mjesta i prostora, povijesne konstrukcije ideja i razvoja plaže, društvenih praksi i taktika, supkulture i otpora Sistemu, slobode i ograničenja, tijela. Festivalu pristupam kao javnom događanju izvedbenog karaktera, ugniježđenom u širi društveni kontekst, koji šalje određene poruke, uključuje različite aktere i često se prelijeva preko

svog predviđenog okvira, a dotičem se i pitanja njegove nesvakidašnje prirode, zgusnute proizvodnje i korištenja simbola i kulturnih kodova, te uloge u formiranju identiteta pojedinca i grupe.

U ovom istraživanju koristim kazivanja iz intervjua s posjetiteljima Seasplash festivala (pripadnicima *reggae* supkulture i mojim prijateljima), postove s foruma *reggae* supkulture, članke s *reggae* i drugih glazbenih portala, i informacije sa službene internetske stranice Seasplash festivala, a najviše se vodim vlastitim znanjem (kao pripadnice *reggae* supkulture i posjetiteljice Seasplasha), te svojim sjećanjima i dojmovima s mnogih posjeta festivalu. Također, koristim fotografije i plakate skinute sa Seasplashove internetske stranice (fotografije koje je Seasplash festival odabrao kao jedan od oblika samoprezentacije su često fotografije samih posjetitelja, pa i njih koristim kao oblik kazivanja).

Ovim radom želim pokazati da je festivalska plaža mnogo više od pukog spoja festivala i plaže – njezina heterotopijska priroda, imaginarij, ponašanja, te percepcija tog prostora i svega što on sa sobom nosi ukazuju na specifičan fenomen vrijedan istraživanja. Pritom zahvaćam prakse i naracije kojima se plaža društveno konstruira, ukazujući na složene odnose festivala i prostora. Procesima društvene konstrukcije prostora pristupam iz perspektive sociologije te etnologije i kulturne antropologije. Time se nadopunjuju studije koje su u objema ovim disciplinama dosad bile posvećivane festivalima kao važnim suvremenim društvenim fenomenima, te studije koje su u svome središtu imale procese društvene konstrukcije prostora.

Ključni teorijski koncepti

"[I]zvođena i uprizorena – dnevno, mjesečno, sezonski, godišnje – mjesta i njihova značenja su neprestano tkani u tkivo društvenog života, čime se ona usidruju za odlike krajolika i prekrivaju ih slojevima značenja koje rijetko tko može zanemariti" (Basso 1996:57).

Koja su to značenja koja se upisuju u plažu za vrijeme Seasplash festivala, te kako su ona izvođena i uprizorena? Krenut ću od prostora na kojemu se to sve događa – plaže. Proučavam prostor za vrijeme trajanja određenog događanja, na prostoru koji inače koriste druge skupine i na drugačije načine, događanja koji privlači velik broj različitih pojedinaca i skupina (često pripadnika različitih supkultura) koji ga svojim interakcijama konstruiraju kao posebno mjesto, te različite plaže proučavam kao festivalsku plažu⁴ – iz ovih razloga koristim pristup multilokalnosti i multivokalnosti koji je razvila Margaret Rodman:

"Kako je i 'glas' postao polifon, mnogozvučan u postmodernoj antropološkoj kritici, kritička je tendencija da se i 'mjestu' dade mnogoznačnost. Želeći afirmirati, 'osnažiti mjesto' (engl. *empowering place*) kao analitički koncept u antropologiji Margaret Rodman (1992) govori o 'multilokalnosti' (engl. *multilocality*) ne u smislu mjesta kao *locusa* nego kao iskustva, 'načina doživljavanja' (engl. *way of experiencing*). Multilokalnost podrazumijeva nekoliko dimenzija. Prvo, multilokalnost eksplicira težnju za razumijevanjem konstrukcije mjesta kroz mnogostruk, i ne dominantno Zapadni ili eurocentrični pogled štoviše, nastojanje je upravo razumjeti mjesta iz perspektive Drugih" (Čapo i Gulin Zrnić 2011:25-26).

U ovom radu koristim izjave četvero sugovornika, posjetitelja Seasplash festivala⁵ i pripadnika *reggae* supkulture, mojih prijatelja i poznanika, te komentare s foruma⁶ kao i internetske članke (izvješća s festivala)⁷. Također, budući da sam i sama česta posjetiteljica festivala, te da se smatram pripadnicom supkulture u pitanju, kroz rad se vide mnoga opažanja iz mog vlastitog iskustva, a da ne spominjemo i (svjesni i nesvjesni) utjecaj te pripadnosti u konstrukciji rada i samom izboru teme.

4 Od razlika fizički različitih plaža bitnijima smatram društvene konstrukcije Seasplash plaže karakteristične za Seasplash festival i za *reggae* supkulturu.

5 Intervjui su bili nestrukturirani i odvijali su se u prijateljskoj, razgovornoj atmosferi. Sugovornicima sam promijenila imena radi zaštite njihove privatnosti.

6 www.mighty-vibes.org, forum hrvatske *reggae* supkulture (prekinuo s djelovanjem krajem lipnja 2014. godine nakon devet godina postojanja).

7 www.reggae.hr, portal hrvatske *reggae* i srodnih supkultura.

"Drugo, multilokalnost se odnosi na komparativne i kontingentne analize mjesta u kojima se pretapaju različiti utjecaji makrorazine (tržište, kulturna globalizacija, migracije, društveni pokreti, nove tehnologije itd.)" (ibid.:26).

Turizam, globalizacija, kapitalizam s jedne, i alternativni pokreti (rastafarijanizam, *reggae* i druge supkulture) i njihovi izričaji s druge strane igraju veliku ulogu u kontekstualizaciji proučavanog fenomena konkretne festivalske plaže, te je njihova prisutnost u ovoj analizi nezaobilazna.

"Nadalje, multilokalnost znači i refleksivan odnos prema mjestima, posebice kada su u pitanju dislocirana iskustva bez obzira o uzroku izmještanja i premještanja (prirodne katastrofe, rat i egzil, turističko putovanje i dr); iskustva su to koja uvijek vode usporedbi različitih (starih i novih) društvenih i kulturnih krajolika, a značenja se pripisuju kroz termine onoga poznatog" (ibid.).

Prostore na kojima se održava festival, kao i plaže koje posjetitelji festivala koriste proučavam kao krajolik koji sa sobom vuče određene turističke pretpostavke, i kao simulakrum (jadransku plažu inspiriranu karipskim imaginarijem).

"Konačno, podrazumijeva i mnogoznačnost jednoga fizičkog mjesta, polisemiju značenja, odnosno uvažava stvarnost da se jedno mjesto može različito doživljavati, da postoje različita iskustva istoga mjesta; ova je dimenzija imenovana 'multivokalnost' (prema Rodman)" (ibid.).

Seasplash plaža ima više dimenzija: jedna te ista plaža različita je *za* i *izvan* trajanja festivala, festivalska plaža nije ista kao i ostali festivalski prostori ili druge plaže, ne doživljavaju svi posjetitelji festivala plažu na isti način, niti ju jednako koriste... Iz ovih razloga u ovom radu opisujem *Seasplash* plažu, iako proučavam festivalske plaže *na različitim lokacijama* – jer se fokusiram na one prakse i taktike kojima sudionici festivala od bilo koje plaže mogu učiniti "svoju" plažu, slično kao što mogu prisvojiti, odn. zauzeti i mnogo drugih prostora (npr. napuštene zgrade, klupske prostore i sl.). Dakle, ovdje postrani ostavljam individualne razlike tih plaža, jer unatoč tim razlikama (koje su mi se pokazale manje bitne u razgovorima s prijateljima) bitnijima smatram one taktike karakteristične za pripadnike *reggae* supkulture, tj. one elemente koje smatram izraženijima i ponavljajućima prilikom konstrukcije Seasplash plaže. Festivalsku plažu promatram i kao heterotopiju:

"Postoje, vjerojatno u svim kulturama, u svim civilizacijama, prava mjesta – mjesta koja postoje i koja su oblikovana u samom temelju društva – koja su nešto poput protu-mjesta [engl. *counter-sites*], oblik učinkovito uređenih utopija u kojima su stvarna mjesta, sva ostala prava

mjesta koje je moguće naći u kulturi, istovremeno reprezentirana, prepirana i izokrenuta. Mjesta ovog tipa su izvan svih prostora, iako bi moglo biti moguće ukazati na njihov položaj u stvarnosti. Zato što su ta mjesta potpuno različita od svih mjesta koja odražavaju i o kojima govore, zvat ću ih, kao kontrast utopijama, heterotopijama" (Foucault 1986:24).

U daljnjem tekstu će biti vidljivo kako Seasplash festival i Seasplash plaža zaista jesu konstruirani kao mjesto protivljenja, pružanja otpora disciplini i Sistemu⁸, i predstavljaju ideje i vrijednosti koje se kulturno i povijesno ne vežu nužno uz prostor na kojem se manifestiraju.

⁸ Sistem (engl. *The System*), u *reggae* i mnogim drugim supkulturama, ima negativnu konotaciju i može sadržavati širok spektar značenja, a najčešće se odnosi na bilo kakav dominantni sustav (politički, ideološki, birokratski, zakonski, religiozni, etički i dr.) kojeg pripadnici ovih supkultura smatraju opresivnim i neispravnim.

Prostor, mjesto i događanje

"[M]jesto ne smatram nečim jednostavno fizičkim. Mjesto nije prosti djelić tla, puko protezanje zemlje, raspored kamenja. Što je to onda?" (Casey 1996:26)

"[P]rostor je prožet društvenim odnosima; on nije samo podržan društvenim odnosima već ujedno proizvodi društvene odnose i biva proizveden njima" (Lefebvre prema Low 2000:130).

Krenut ću od prostora: od tla, zemlje, kamenja. Oni prostori kojih smo svjesni, koje možemo izraziti, za koji imamo postojeći vokabular (bez obzira jesmo li tamo osobno bili) već su prvi kandidati za *mjesto*: "Mjesto je dakle pojam koji se odnosi na imenovani lokalitet – ta se definicija u geografiji koristi tijekom više od dvije tisuće godina povijesti discipline" (Relph prema Šakaja 2011:113). Ali samo mjesto ili područje je metafizički neutralno u smislu da nema nikakav dani supstrat koji bi ga definirao kao neku vrstu entiteta (usp. Casey 1996:27), već do svog značenja, smisla mjesto dolazi kroz međusobno djelovanje promatrajućeg subjekta s geografskim objektom (usp. Basso 1996:56). Estetika, osjećaj, karakter, duša mjesta... sve su to značenja, izražaji i opažanja osoba koja ih posjećuju, koje aktivno gledaju, opažaju, procjenjuju, emocionalno doživljavaju mjesta na kojima se nalaze: "Ljudski proizvodi par excellence, mjesta čine ono što se od njih čini [...] i njihovi bestjelesni glasovi, postojeći iako nečujni, samo su glasovi ljudi koji tiho govore sami sebi" (Basso 1996:56). Prema Richardsonu (2003) svijet ne postoji neovisno o nama, već ga stvaramo sami svojim akcijama. Casey (1996) to pojašnjava korak dalje: mjesta ne samo da jesu, već se događaju, pri čemu poprimaju značajke osoba koje u njemu borave (usp. Čapo i Gulin Zrnić 2011). Budući da jedno mjesto koristi više različitih grupa, kao rezultat njihovih interakcija iz mjesta možemo iščitati komunikacijsku mrežu (usp. Kuper 2003). Za vrijeme trajanja festivala dotični prostor koristi grupa sačinjena od pripadnika različitih supkultura, ali distinktivna u odnosu na lokalno stanovništvo ili "tradicionalne" turiste (konzumente turističkog modela sunce-more-plaža). Kada ta festivalska grupa koristi ove prostore, konstruira ga kao karakteristični festivalski prostor.

Prema Caseyju (1996:37) i Urryju (2002:154), glazbeni festival je jedan oblik turizma koji uključuje događanje uživo (engl. *live event*). Događanje je ujedno i prostorno i

vremensko, njegove prostorne odlike se događaju u određeno vrijeme i na određenom lokalitetu, dolazi do spatiotemporalizacije prostora na kojem se događanje događa: kada govorimo o održavanju događanja, govorimo o "datumu i mjestu"; *mjestu*, a ne *prostoru* održavanja, i vremenu, koje je smješteno u "partikularni lokalitet", budući da je vrijeme neodvojivo od prostora (nema događaja koji se odigrava u određeno vrijeme ali na *nikojem* mjestu). Mega-događanja privlače velik broj ljudi u određenu lokaciju, tvore društvena spacio-temporalna "mrežna čvorišta" i "prijelaze" (engl. "*social spatio-temporal 'hubs' and 'switches'*") koja usmjeruju, miješaju i preusmjeravaju globalne tokove, i dovode do globalne kondenzacije (usp. Roche prema Urry 2002:154). U festivalskom okruženju se stvara društvena koncentracija i povezivanje (usp. Picard i Robinson 2006:10), a karnevalske odlike festivalskog prostora (praznična atmosfera, zaigrano i permisivno ponašanje, simbolička inverzija uloga i pravila ponašanja, povećana konzumacija, pogotovo psihoaktivnih supstanci poput alkohola i droga) pružaju mogućnost za slobodan protok alternativnih diskursa, praksi i osjećanja, pa glazbena događanja služe i kao prostori povezivanja ili mrežna čvorišta za publiku koja je translokalno disperzirana, a dijeli slične glazbene ukuse, političke i estetske vrijednosti (usp. Cummings, Woodward i Bennett 2011:149, 153). Dakle, događanje se održava u specifičnom trenutku (u slučaju Seasplash festivala radi se o nekoliko dana sredinom srpnja), na specifičnom prostoru (na jednoj ili više lokacija na području grada Pule), stvara intenzivne trenutke su-nazočnosti (engl. *co-presence*)⁹, te ono, sažimajući iskustvo sudionika, od konkretne "obične" lokacije čini, odn. konstruira, unikatno mjesto.

Festivali pružaju prostor i vrijeme koji, za razliku od izvanfestivalskog vremena i prostora, omogućavaju izvanredna iskustva i doživljaje (usp. McClinchey i Carmichael 2010:59), i upravo ti ideali neočekivanih doživljaja i izuzetnih, neobičnih iskustava čine festivalski prostor *pravim* ili *mitskim* mjestom (usp. *ibid.*:62): boravak na Seasplash festivalu mogu smatrati boravkom u utopiji, u svijetu u kojem vrijede pravila drugačija od onih u "vanjskom" svijetu, s ljudima sličnima nama (posjetiteljima festivala, pripadnicima supkulture), gdje se bez srama zazivaju ideali i vrijednosti drugačije od dominantnih; za

9 Su-nazočnost (engl. *co-presence*) se odnosi na oblik društvene interakcije, sudjelovanje, pri čemu svojom prisutnošću i djelovanjem akteri međusobno utječu jedni na druge.

neke pripadnike *reggae* supkulture ovih nekoliko dana znači čak i boravak na svetom tlu, u božjoj prisutnosti. Ali, po povratku u "normalni" život sa sobom možemo ponijeti mnogo toga "stvarnoga" – suvenir, sjećanje, ljubavnu vezu... – što svjedoči o boravku u pravom mjestu. Kroz rad prikazujem na koje načine sudionici festivala stvaraju svoj mitski prostor, kakve su vrijednosti dominantne u njihovom svijetu, kako se oni ponašaju na festivalskoj plaži, te kako praznična atmosfera utječe na takva ponašanja:

"U stvari, u prazničnom ponašanju [engl. *festive behaviour*] su prisutni i simbolička inverzija i intenzifikacija, skupa s elementom simbolične apstinencije od posla, igre, učenja ili dnevnih navika. Za vrijeme festivala, ljudi koji sudjeluju rade ono što inače ne rade, ne sudjeluju u stvarima koje normalno čine, ponašanja regulirana mjerom i zdravim razumom u svakodnevnom životu dovode do ekstremnih posljedica, i izvrću standardne obrasce društvenog života. Apstinencija, preokretanje, intenzifikacija i prekoračenje granica su sve temeljni aspekti prazničnog ponašanja" (Falassi 1997:298).

Festivalsko vrijeme, odn. vrijeme unutar okvira trajanja festivala, predstavlja prekid s "normalnim", dnevnim vremenom, odn. posebnu vremensku dimenziju posvećenu posebnim aktivnostima, ili Falassijevim riječima "*time out of time*" (usp. Falassi 1987). Cijeli festival, kao i događaji unutar njega, isječeni su iz vremena u obliku samostalnih epizoda, u Baumanove lokvice – gdje vrijeme više nije rijeka, već skupina lokvi i bazena; dolazi do "*fragmentacij[e]* vremena u *epizode*, gdje je svaka epizoda odsječena od svoje prošlosti i svoje budućnosti, ograničena i samodostatna [engl. *self-enclosed and self-contained*]" (Bauman 2002:25). Ovdje se vrijeme ne mjeri danima ili satima, već kroz interne podjele događaja od početka do kraja festivala, kao što su buđenje kada sunce postaje prevruće, odlazak na spavanje nakon iscrpljivanja, prelazak s jednog *floora* na drugi kada se negdje nudi bolja glazba, odlazak na koncerte kada se čuje početak svirke (a ne u određen sat), i sl. – kao u "kretanjima" u mitskim narativima ili glazbenim djelima (usp. Falassi 1997:298).

Mjesto kao proces

Jedan od načina na koje ljudi doživljavaju mjesto, ujedno i najneposredniji, jest preko iskustava. Prema Löfgrenu (usp. 1999:95) izvanredno iskustvo (engl. *out of the ordinary experience*) podrazumijeva situaciju smještenu u vremenu (koje iskače iz svakodnevnog toka, s početkom i krajem) i prostoru (istovremeno kombinirajući tlo kojim koračamo s mentalnim slikama koje su prisutne u njemu). Iskustvo se ne dobiva, ono se *stvara* upijanjem doživljaja, pri čemu koristimo utvrđeno i dijeljeno kulturno znanje i kulturno uvjetovane okvire shvaćanja. A kada dijelimo svoja iskustva s drugima koristimo se reprezentacijom i izražavanjem. Izraženo iskustvo¹⁰, jednom kada bude prepričano nastavlja svoje postojanje (manje ili više) u obliku u kojem je izraženo, bilo u svijesti primatelja ili pošiljatelja poruke, te ulazi (u većem ili manjem dosegu) u fundus dijeljenog kulturnog znanja. Dolazimo do hermeneutičkog kruga: iskustvo strukturira izražavanje i izražavanje strukturira iskustvo (usp. Löfgren 1999:95). Prenijet ću ovu tezu na područje prostora i mjesta. Ljudsko iskustvo prostora usmjereno je, ako ne i oblikovano, velikim dijelom samim prostorom na kojemu se nalazi, koji je pak oblikovan od strane ljudi fizički i ideološki. Kako će ljudi dalje djelovati na tom prostoru će ponovno dalje oblikovati taj prostor, opet fizički i ideološki, što će rezultirati novim iskustvima:

"'Društveni prostor', kako ga interpretira Lefebvre oblikovan je prirodnim, povijesnim i graditeljskim elementima, ali njima nije reificiran; prostor je oblikovan i društvenim odnosima koji se u njemu odvijaju te značenjima i reprezentacijama koja u prostoru i o prostoru nastaju, a istovremeno i utječe na njih. Prostor je tako *produkt* međudjelovanja fizičkog, mentalnog i socijalnog" (Čapo i Gulin Zmić 2011:31).

Ono što Löfgren naziva hermeneutičkim krugom moglo bi se riječima Sethe Low izraziti i ovako: kako bismo shvatili proces spacijalizacije (fizičkog, povijesnog i konceptualnog lociranja društvenih odnosa i praksi u prostoru) kulture i ljudskih iskustava, moramo shvatiti procese društvene proizvodnje prostora (kontekstualizacije sila koje proizvode prostor) i društvene konstrukcije prostora (prikazivanja ljudi kao društvenih agenata koji sami konstruiraju vlastite realnosti i simbolička značenja) (usp. Low 2000:127), te kako su

¹⁰ Iako izgovaranje ili zapisivanje nije nužno – dovoljno je da bude formirano jezikom (izrazom), makar u mislima.

oni neraskidivo povezani unutar kruga koji se stalno iznova nadopunjuje i obnavlja. Low nadalje opisuje ove dvije komplementarne perspektive koje u međudjelovanju čine mjesto procesom: *društvena proizvodnja prostora* uključuje društvene, gospodarske, ideološke i tehnološke čimbenike koji stvaraju materijalno oblikovanje prostora (usp. Low 2000:127-128; Čapo i Gulin Zrnić 2011:30). Valja biti oprezan u shvaćanju materijalne okoline, budući da se ono ne odnosi samo na fizički raspored tla i objekata na njemu, već (usp. Richardson 2003:78) obuhvaća i semantičke domene koje ljudima pružaju preliminarno razumijevanje interakcija koje se tamo odigravaju i situacija koje se pred njima razvijaju. *Društvena konstrukcija prostora* se odnosi na fenomenološko i subjektivno iskustvo prostora posredovano društvenim procesima, na "stvarnu transformaciju prostora – ljudskim društvenim razmjenama, sjećanjima, predodžbama i svakodnevnim korištenjem materijalnog okružja – u prizore i radnje koji nose simboličko značenje" (Low 2000:128; usp. Čapo i Gulin Zrnić 2011:30).

Društvenu proizvodnju prostora, u materijalnom i nematerijalnom smislu, kao okolinu za događanja ili kao ideju što je taj prostor uopće i kakav je on, promatram kroz različite generativne procese: povijesno, kakav je razvoj plaža prošla od vremena kada je predstavljala most između sigurnosti civilizacije i neizvjesnosti neobuzdanog mora do vremena obiteljskih odmora i Baywatcha; kroz geografsku prizmu, kako je prirodni raspored plaže pogodan za određene ljetne aktivnosti, i tehnološki, kako su ljudi svojim uređenjem doprinijeli različitim načinima korištenja plažnih prostora; ideološki, socioekonomski i sociopolitički, kako je kapitalizam omogućio određenim klasama da putuju za vrijeme godišnjih odmora, a na ovim prostorima, konkretnije, kako je socijalizam omogućio radniku da svoju obitelj odvede na odmor, do nastanka raširene sintagme "odlazak na more". Kroz nastavak rada prikazujem različite facete društvene proizvodnje prostora koje izdvajam kao faktore koji utječu na stvaranje plaže kao koncepta, a njih osvjetljam ljudskim praksama koje se kroz njih odigravaju, čime se upotpunjuje stvaranje festivalske plaže kao unikatnog mjesta.

Razvoj plaže i plažnog imaginarija

"Kako smo stekli vještine upijanja pogleda, piknika na plaži, izrade fotoalbuma s odmora? Dok učimo kako biti turist sa sobom vučemo puno tereta iz ranijih razdoblja, često bez dubljeg promišljanja" (Löfgren 1999:7).

"Značenja mjesta mogu predstavljati element u stvaranju turističkog iskustva, ali, iz kulturalne perspektive, mjesta služe kao riznice značenja koja iskorištavaju postojeće vrijednosti i određuju očekivanja od iskustava..." (McClinchey i Carmichael 2010:60).

U promatranju plaže krećem od krajolika, jer plaža je, između ostaloga, i to. Prema Hirschu, riječ krajolik (engl. *landscape*) u engleskom se jeziku javlja krajem 16. stoljeća kao tehnički izraz u slikarstvu. Poveznica izraza krajolik s njenim slikarskim podrijetlom je vrlo važna – krajolik kao takav postao je prepoznatljiv upravo zato što je gledatelja podsjećao na naslikani pejzaž, pitoreskan, jer je izgledao kao slika (engl. *picture*), često europskih krajeva (usp. Hirsch 2003:2). Fotografirajući iz pravog ugla ili gledajući u pravom raspoloženju, prizor plaže okupane morem je zaista vrlo slikovit.

Slika 1. Zalazak sunca na Štinjanu.¹¹

¹¹ Sve fotografije u radu su preuzete sa Seasplashovog internetskog portala (www.seasplash-festival.com).

Bez obzira odakle promatramo pogled na krajolik, nalazimo li se na plesnom podiju i pogled je popraćen glazbom koja nas dira, sjedimo li na šljunku u dobrom društvu, ili na osamljenom kamenu s najdražom osobom... to su trenuci koji se pamte. Neki od njih nalikuju na Windowsove screensavere, razglednice, slike. Prema Löfgrenu, jednom kada je prizor institucionaliziran kroz različite medije on postaje zamrznut, izrezan iz vremena, a kako bi ostao takvim i dok se lokalni život mijenja potreban je element pozornice. Na djelu promatramo moć reprezentacije koja postaje norma autentičnosti na koju se stvarnost treba ugledati (usp. Löfgren 1999:82). Poznat je izraz kako jedna slika govori više od tisuću riječi, i mnogima od nas će asocijacije na određenu fotografiju biti slične, kao i pogled na određen prizor, scenu postavljenu, uokvirenu, *uprizorenu* na odgovarajući način, koja će kod mnogih probuditi iste ideje i emocije. Mjestima su dodijeljena različita značenja: djelomično zbog doprinosa intelektualaca, slikara, fotografa i masovnih medija koji su ušli u kolektivnu memoriju, djelomično zbog načina na koje ih upotrebljava lokalno stanovništvo, ali dijelom i zbog očekivanja, želja i smisla koje im dodjeljuju kolektivi ili suvremene sociokulturne grupe (usp. Scazzosi 2011:10). "Pojedina mjesta, navodi Augé, 'poznajemo' iako nikada nismo tamo bili – medijske slike prenijele su i oblikovale u nama osjećaj mjesta, osjećaj lokalnoga koji ćemo naposljetku i tražiti ili očekivati pri konačnom dolasku upravo tamo" (Čapo i Gulin Zrnić 2011:38). Englesko selo u proljeće, pariška kišna noć, karneval na ulicama Rio de Janeira... ili mediteranska plaža ljeti:

"Istovremeno se krećući kroz fizički teren i svjetove mašte [engl. *fantasylands*] ili medijske svjetove [engl. *mediaworlds*] stvaramo krajolike odmora [engl. *vacationscapes*]. Osobna sjećanja isprepliću se s kolektivnim predodžbama. Pogled na plažu, kolibica na livadi, zalazak sunca na hridima, takve prizore stalno uokviruje, pakira i promovira barem dvjestogodišnja povijest turizma" (Löfgren 1999:2).

Plaža je prošla dugačak put do današnje predodžbe koju dijeli velik dio zapadnog svijeta. Najveći pomaci u poimanju plaže dogodili su se tijekom 18. i 19. stoljeća zbog kulturnih, znanstvenih i estetskih promjena u društvu (usp. Magee 1999). Kako su se predodžbe plaže mijenjale iz stoljeća u stoljeće pokazuje Magee na primjeru dva literarna djela:

"Od Defoeove mladosti do Danine mladosti, plaža je, u očima društva, prošla put od pustopoljine do igrališta privilegiranih. Plaža više nije bila ničija zemlja između kopna i mora, već odredište za sebe" (Magee 1999:51).

Magee analizira kako dvoje autora, Daniel Defoe (u romanu *Robinson Crusoe*, iz 1719. godine) i Richard Henry Dana, Jr. (u autobiografiji *Two Years Before the Mast*, iz 1840. godine), koji pišu iz perspektiva međusobno udaljenih preko stoljeća, na plažu gledaju na radikalno drugačije načine. Glavni likovi obaju priča pokušavaju shvatiti plažu, pritom konstruirajući jezik kojim bi opisali plažu u njihovom nastojanju da je razumiju. Crusoe, suočen s plažom koja za njega predstavlja granicu dvaju kultura (civilizacije i "primitivnih" plemena), gubi mogućnost normalnog izražavanja; prema njoj on osjeća samo nesigurnost, teror i gađenje. Nedostaje mu vokabular kojim bi opisao plažu pa je ne može niti razumjeti, što, posljedično, dovodi do straha. S druge strane, Dana tek u osami plaže otkriva kako njegov težak život ipak nije ubio poeziju u njemu. On s plažom asocira romantične ideale, idilu, transcendenciju, demokraciju, rekreaciju, dječje oduševljenje avanturom, i osjeća čežnju prema plaži kao utočištu u svojoj samonametnutoj alijenaciji. On, za razliku od Crusoea, shvaća život plaže, njenu kompleksnost i promjenjivost (usp. Magee 1999:53).

Dok je znanstveni stav Defoeova vremena iz plaže iščitavao božansku srdžbu koja treba podsjećati na vrijeme sudnjeg kaosa i Općeg potopa, pobožni znanstvenici Daninog naraštaja na prirodu su gledali kao na izvor znanja kojeg valja interpretirati i shvatiti. Još važnije promjene koje su dovele do drugačijeg shvaćanja plaže bile su društvenog karaktera: zbog kršćanskog moralnog koda plaža i kupanje dugo su se smatrale nepotpunima, opasnim i moralno upitnim, ako ne i izravno iskvarenim. Ipak, nova dimenzija u popularnoj imaginaciji javila se nakon što Dr. Robert Wittie 1667. godine preporučio terapijsko kupanje u moru (usp. Magee 1999:49-51). Kako navodi Urry (2002), u 18. stoljeću javlja se velik broj toplica u Europi – ljekovita voda služi za kupanje u njoj i pijenje. Toplice u Scarboroughu, koje potječu još iz 1626. godine, posebne su po tome što se nalaze kraj mora, te se tamo liječenje sa slatke vode premješta i na more; Dr. Wittie je, osim kupanja u moru, preporučio i pijenje morske vode. U 18. stoljeću kupanje u moru se nije povezivalo s djecom (preporučivalo se odraslima), i nije uključivalo plivanje, već samo uranjanje u vodu (i to često zimi); ovo uranjanje je bilo strukturirano,

ritualizirano, i prakticalo se samo nakon "pripreme i savjetovanja"; te je "plaža bila mjesto 'liječenja', ne 'uživanja'" (Urry 2002:17). Ipak, u ovom trenu se dogodio važan prijelaz u shvaćanju plaže koja umjesto dotadašnjeg mjesta strave i bolesti postaje mjesto zdravlja i vitalnosti (usp. Magee 1999:49-51). "Krajem 18. stoljeća plaža postaje popularno odredište za one koji pate od raznih pravih i izmišljenih bolki; mnogi, u stvari, glume bolest, možda baš kako bi sudjelovali u plažnim ritualima ljekovitog uranjanja" (Magee 1999:51).

Sljedeći korak događa se:

"[s]redinom 19. stoljeća [kada je] medikalizirana plaža zamijenjena plažom uživanja [engl. *pleasure beach*], koju Shields karakterizira kao liminalnu zonu, ugrađeni bijeg od uzoraka i ritmova svakodnevice. Takva zona ima daljnju karakteristiku karnevala, kako plaža postaje glasna i krcata, puna nepredvidivog društvenog miješanja, i uključuje inverziju društvenih hijerarhija i moralnih kodova" (Urry 2002:29).

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća, kombinacijom prosvjetiteljskih ideala obuzdavanja prirode, potražnjom novih lokacija za investiciju kapitala, poboljšanim sustavom prijevoza i sve veće bijede životnih uvjeta u gradovima, rađa se obalno odmaralište (engl. *seaside resort*) (usp. Corbin, Lenček i Bosker, Urry prema Steinberg 2001:136-137).

"Prostori divlje, gole prirode, nekada izvori krajnjeg užasa i straha pretvorili su se u ono što Raymond Williams naziva 'prizorom, pejzažem, slikom, svježim zrakom' [engl. '*scenery, landscape, image, fresh air*'], mjesta koja u daljini čekaju kako bi ih vizualno konzumirali posjetitelji iz gradova i gradića punih 'mračnih vražjih mlinova'" (Urry 2002:147).

U vrijeme kada "pitoreskno" više ne označava "živopisno", već "zastarjelo", i kada svakog dana postoji nova divljina koju valja istražiti, potraga za silama jačim od čovjeka okreće se prema "obožavanju" neizmernih i neosvojivih otvorenih površina (usp. Löfgren 1999). More se počinje shvaćati kao ta uzbudljiva neosvojiva beskrajnost. Plaža odmarališta postaje utočište s kojeg se može promatrati more, ta uzvišena, opasna, neopisiva, prostrana atrakcija, mjesto gdje se spajaju "anticivilizacijsko" more i civilizacija (usp. Corbin, Lenček i Bosker, Urry prema Steinberg 2001:136-137). Različiti vidovi prirode počeli su se naširoko promatrati kao prizori, pogledi i perceptualne senzacije. Djelomično zbog romantičara priroda je povezana s odmorom i uživanjem (Green prema Urry 2002:148).

Löfgren objašnjava kako su se ovakvi načini korištenja plaže razvijali od doba prvih pionira, koji su preko plaže prelazili kako bi se okupali u zdravom moru, ili ju koristili za

mirne šetnje po svježem morskom zraku i uživanje u zalasku sunca, do kulta *Baywatcha* (usp. Löfgren 1999:215), turističke industrije toliko standardizirane da gotovo svako odmaralište izgleda potpuno jednako ako ima plažu s palmama (usp. Löfgren 1999:8), odn. do *globalne plaže*: "Tri osnovna elementa sačinjavaju globalnu plažu: pijesak, sunce i more" (Löfgren 1999:220). Prema Löfgrenu, ni jedan od tih elemenata nije prirodno pogodan za ljudske aktivnosti. Po pijesku je teško hodati, uvlači se u odjeću, oči i hranu, vjetar ga prelako nosi. Počeo se drugačije shvaćati tek nakon pojave kupanja i sunčanja. Voda se počela shvaćati kao hedonistički element vrlo kasno, kao objekt promatranja koji otvara mogućnosti sanjarenja i maštanja, što je poslužilo kao prvi korak prema prihvatanju kupanja u moru. Također, plaža je pomogla stvaranju kulture orijentirane na tijelo:

"Plaža je zaista mjesto stvaranja modernog tijela. Gdje god pogledali posvuda su tijela, sve vrste tijela. [...] Na plaži možete naučiti mnogo o tijelima, vlastitima i tuđima. Nakon tri četvrtine stoljeća tijela u oskudnim kupaćim kostimima i različitim stupnjevima izloženosti možda smo postali toliko blazirani da niti ne primjećujemo koliko je to bilo revolucionarno iskustvo" (ibid.:224-225).

Sunčanje je jedno od aspekata plaže koje je doprinijelo širem društvenom "oslobađanju" tijela. Potamnijelo tijelo, ranije znak fizičkog rada i simbol vulgarnosti, s otkrićem kupanja postaje umjetnost:

"Vještine stjecanja savršenog brončanog tena su se razvile u sve kompleksniju umjetnost, koja uključuje masti, savjete za preplanulost, i rituale mazanja. [...] Na plaži naučite masirati sebe i svog partnera s različitim vrstama losiona, stvarajući nove oblike svijesti o tijelu kao i redefinirajući prihvatljive i neprihvatljive oblike golišavosti" (ibid.:223).

Čak i van konteksta plaže, potamnijelo tijelo se često smatra lijepim, do mjere da mnogi solariji pozivaju na "održavanje" tena tijekom cijele godine. Sve veći nepokriveni, vidljivi dijelovi kože postaju prihvatljivi i izvan kupaćeg kostima i plaže. Društveno definirano lijepo tijelo, ono koje to "može", pokazuje se na plaži, ali i izvan nje. S druge strane, prema Löfgrenu, kultura plaže orijentirana na tijelo napušta pristojnost i ograničenja srednje klase:

"Prvo, ovdje paradiraju sve vrste tijela, debela, ružna tijela i široke stražnjice, kao i vulgarni oblici tjelesnog kontakta: pljeskanje leđa, štipanje stražnjica, neobuzdano javno ljubljenje i grljenje. Drugo, ona privlače pozornost na druge tjelesne funkcije, kao proždrljivo prejedanje, ubijanje alkoholom [engl. *getting blind drunk*], ili mahnito traganje za WC-om. [...] Ovo su

tijela kojima manjka ikakav oblik umjerenosti: glasno smijanje, velike kretnje, naduti oblici. Oni na neki način predstavljaju gerilsko ratovanje protiv ukusa i samokontrole srednje klase, i čine to na oslobađajuć, besraman način" (ibid.:225-226).

Plaža je mjesto slavljenja tijela koje je opušteno i koje uživa, pa čak i onih tijela koja ne dostižu rigorozne standarde ljepote.

S vremenom su ove promjene u gledanju određenih prirodnih elemenata uznapredovale do masovnog "pokreta" turizma:

"[P]ostmoderni kontekst daje nove odlike tipovima poznatima njegovim prethodnicima [...]: stilove koje su prakticirali marginalni ljudi u marginalnim vremenskim rasponima i na marginalnim mjestima, sada prakticira većina u najboljim godinama života i na mjestima koja zauzimaju središnju poziciju u njihovim životima; oni sada postaju, potpuno i istinski, životni stilovi [engl. *lifestyles*]" (Bauman 2002:26).

Iako je pojava turizma itekako povezana s prirodom i krajolicima, već i po samoj svojoj svrsi i definiciji, konstrukcija mora i plaže može se smjestiti negdje u sredini, u liminalnu zonu između prirode i kulture (usp. Löfgren 1999:237). Uloga ovog skraćenog pregleda povijesnog razvoja plaže je da čitatelju ilustrira promjenjivost i mnogostrukost različitih shvaćanja plaže, i da ukaže na neke od aspekata društvene proizvodnje plaže: materijalne – npr. koji se dijelovi obalnog pojasa smatraju pogodnima za korištenje na ranije opisane načine (za kupanje, sunčanje, opuštanje, uživanje, pokazivanje i dr.) i kako se dodatno uređuju u te svrhe (gradnjom obalnih odmarališta, uređivanjem plažnog prostora i sl.); i nematerijalne – primjerice kako pogledom "uokvirujemo" krajolik, koje modove ponašanja i raspoloženja povezujemo s plažom, kultura plaže i kult tijela itd.

Koncept plaže, koji iza sebe ima dugu povijest, danas predstavlja jedno od mjesta koja pružaju privremenu relaksaciju (usp. Foucault 1986:24), i ovu ideju dijele mnogi od nas. Ali plaže dolaze u različitim "oblicima": teren, klima, raspored, posjećenost, aktivnosti... Naravno da nisu sve plaže jednake, ili da sve pružaju relaksaciju na isti način. Kako danas zamišljamo plažu? "Između plaže kao individualnog iskustva i plaže kao kulturalne arene (prožete pravilima, rutinama i ritualima) postoji konstantna napetost" (Löfgren 1999:237). Naše shvaćanje plaže tako je oblikovano s jedne strane vlastitim neposrednim, osjetilnim iskustvom bliskoga, lokalnoga, i transcendentnim, globalnim medijskim slikama s druge (usp. Čapo i Gulin Zrnić 2011:38). Prema Löfgrenu, bez obzira

radi li se o osobnim fotografijama, plakatu ili Barbie setu, plažni imaginarij *globalne plaže* obuhvaća tri temeljna elementa: "pijesak, sunce i more" (Löfgren 1999:220). Za Löfgrena je globalna plaža ono što velik broj zapadnjaka asocira s plažom, čime on sravnjuje mnoge međusobne razlike konkretnih plaža i uvodi model sastavljen od onih elemenata koje on smatra zajedničkim u predodžbama velikog broja ljudi. Pijesak, sunce i more je moguće kombinirati na različite načine. "Možda je mješavina aktivnosti i mogućnosti s aurom luksuznog života to što je učinilo plažu i bazen takvim odmarališnim uspjehom. Ovdje oscilirate između vrlo različitih modova odmora" (ibid.:236), što je vidljivo na primjeru plaža gdje je, osim kupanja i sunčanja, moguće obavljati i druge aktivnosti, kao što su ples, igra, spavanje, konzumacija (hrane i pića, psihoaktivnih supstanci), druženje i upoznavanje različitih ljudi. Također, različite plaže zauzimaju svoja mjesta na skali između robinzonske plaže i živahnih odmarališta (usp. Löfgren 1999:215), ali bez obzira gdje se plaže na toj skali smjestile, uvijek predstavljaju sedimentaciju kulturnih tradicija od vremena prvih izletnika do današnjeg kulta Baywatcha. Plaža je savršen medij za sanjarenje, jer njena otvorenost moru poziva zalutale misli i fantazije i, posredovano medijskim diskursom, nudi posjetitelju raj na zemlji.

Turističko iskustvo

"Odmor smatram kulturalnim laboratorijem u kojem je ljudima omogućeno eksperimentiranje s novim vidovima njihovih identiteta, njihovih društvenih odnosa, ili njihove interakcije s prirodom, te korištenje važnih kulturnih vještina sanjarenja i maštanja. Ovdje je arena u kojoj je mašta postala važna društvena praksa" (Löfgren 1999:7).

Prema njemačkom sociologu Gerhardu Schulzeu živimo u društvu opsjednutom iskustvima i doživljajima, užicima i zabavom, a ovakvo hedonistički i donekle sebično nastrojeno društvo Schulze naziva *Erlebnisgesellschaft* – iskustvo postaje roba, koja se troši i proizvodi stalnu potražnju za novim iskustvima (usp. Löfgren 1999:14-16). Prema gledanju nekih autora (Löfgren 1999; Bauman 2002; Urry 2002; Burns 1999), jedno od tržišta koje pruža potragu za novijim i boljim iskustvima je turizam: kako poznato postaje dosadno, turist je u potrazi za drugačijim, neočekivanim, novim. On ostavlja iza sebe posao i dom u potrazi za užicima, dokolicom i doživljajima, putuje kako bi vidio svježije prizore i iskusio ta mjesta, doživio što se tamo događa. Turist sam na neki način stvara "novo", svježije i "staro", poznato – kako otkriva nepoznato, tako ono gubi čar, postaje zagušeno drugim tražiteljima nepoznatog, i napušta se u ime nečeg još "neotkrivenijeg". "[R]omantični turist sam kopa [...] vlastiti grob ako pokušava druge preobratiti na svoju religiju" (Walter prema Urry 2002:44).

Slika 2. Romantični turist.

Povećana konzumacija kroz suvenire, izlete i aktivnosti, te redovite odlaske u restorane je također nešto što se često događa na moru, a i sama "[m]jesta se danas, sukladno dominantnoj tržišnoj orijentaciji suvremenog (i Zapadnog) svijeta, 'konzumiraju', posebno ona turistička" (Čapo i Gulin Zrnić 2011:51). Začudo, nešto što je započelo kao potraga za bijegom od užurbanosti, grada, drugih ljudi ili pravila, pretvorilo se u najveći svjetski industrijski kompleks, prema Löfgrenu, baziran na proizvodnji, hotelskim smještajima, prekrasnim pogledima, prometnim sustavima, grickalicama i suvenirima. "Što je turist, kako postati turist? Pojavio se novi oblik konzumacije, temeljen na ideji napuštanja doma i posla u potrazi za novim iskustvima, zadovoljstvima i dokolicom" (Löfgren 1999:5). Traženje iskustava (ako ne i opsjednutost iskustvima) i novosti još je jedno obilježje današnjeg vremena, a kod turista to je gotovo glavni cilj (usp. Bauman 2002:29). Prepričavanje događaja preko praznika je važna tema razgovora po povratku kući. Ponekad je samo očekivanje izvanrednih iskustava toliko jako da, ako ona ostanu neispunjena, povratak kući može biti ispunjen osjećajem neuspjelog odmora. Ako su iskustva ipak bila pozitivna, ostat će neiskorištena ako ne budu prepričana, ili ako ne donesemo kući nekakav dokaz o njima. Osim fotografija i razglednica, to su najčešće suveniri, i većina ljudi prakticira rituale nabavljanja suvenira iz mjesta u kojima su bili. Iako se čini da se često radi o predmetima koji nemaju nikakvu uporabnu vrijednost, već samo "sakupljaju prašinu", oni u sebi nose magiju mjesta (usp. Stewart prema Löfgren 1999:87) ili sjećanje na događaje. "Moć dozivanja u pamet koju imaju suveniri leži u njihovoj prividnoj nepromjenjivosti, svi ti predmeti koji nemaju drugu funkciju osim pohranjivanja sjećanja" (Löfgren 1999:87). Mnogo je sličnih rituala vezano uz more i uz plažu: povezivanje sa svijetom preko prsta uronjenog u more, slanje razglednica, prvo/zadnje/noćno kupanje, čak i dodavanje lopticom koje inače nikad ne radimo, i dr. Postoje modovi ponašanja koje smo usvojili godinama ljetovanja, kako vezanih uz rituale, tako i uz pravila koja slijedimo ili ne slijedimo. Sloboda dopuštena na moru, ona koja more zaista čini odmorom, nije apsolutna. I plaža ima svoja pravila, dio kojih je nepisan.

Seasplash festival

Seasplash festival je supkulturni glazbeni festival koji se od 2003. godine održava u Puli u trajanju nekoliko dana (u početku dva, vremenom sve više, trenutno pet dana) sredinom srpnja, u organizaciji nevladine neprofitne Udruga Seasplash. Udruga Seasplash je, vlastitim riječima, organizacija nezavisne kulture koja je svojim aktivnostima snažno orijentirana ka socijalnom angažmanu glazbe, umjetnosti i kulture kroz različite sadržaje i aktivnosti (usp. Seasplash festival 2014). Kako organizatori sami navode (u intervjuima i na plakatima) festival predstavlja više glazbenih stilova: *reggae*, *roots*, *ska*, *rocksteady*, *dubstep*, *dub*, *drum'n'bass*, *jungle*, *dancehall*, *hip-hop*, *rap*, *breakbeat*, *breaks*, *breakcore*, *trance*, *other bass music & electronic styles*, i sve stilove koji su povezani uz njih. Osim koncerata i nastupa *soundsystema* i DJ-eva, na festivalima se nude i popratni sadržaji: radionice, *rasta cups* (košarkaški turniri), štandovi, mogućnost besplatnog kampiranja s kupljenom ulaznicom, hrana i piće. Tijekom provedbe proteklih festivala je sudjelovalo više od 800 izvođača, 300 suradnika u organizaciji i volontera. Festival iz godine u godinu privlači sve veći broj posjetitelja, pogotovo stranih (broj posjetitelja se na nekoliko različitih mjesta navodi kao "prosječno par tisuća").

Prvotno *reggae* festival, nazvan Seasplash Reggae Festival, s vremenom uvodi sve više ostalih glazbenih pravaca i gubi *reggae* iz naslova (čime se i službeno ukazuje na proširivanje fokusa s *reggaea* na druge glazbene stilove). Ipak, zadržava svoj naziv, *Seasplash*, što je asocijacija na Reggae Sunsplash festival na Jamajci¹². Unatoč kritikama manjeg dijela posjetitelja upućenih organizatorima zbog sve manje zastupljenosti *reggaea*, Seasplash i dalje ostaje jedini ozbiljniji (najdugovječniji i najposjećeniji) hrvatski *reggae* festival (hvaljen zbog posvećenosti domaćim i regionalnim *reggae* izvođačima i nekomercijalne politike)¹³.

U jedanaest godina postojanja festival je promijenio tri lokaliteta na širem području grada Pule: tvrđava Punta Kristo u Štinjanu, Marsovo polje i Monumenti. Ovisno o mjestu

12 Sufiks "-*splash*" čest je u nazivima mnogih europskih *reggae* festivala, npr. Splash!, Two Sevens Splash, Venice Sunsplash, Soča Reggae Riversplash, Lakesplash, Wintersplash, i dr.

13 Ovakvim kritikama i pohvalama koje su prisutne kod dijela posjetitelja sam sama svjedočila.

održavanja festivala mijenjale su se i plaže na koje su sudionici odlazili preko dana, a u četiri festivalska izdanja (treće, četvrte, desete i jedanaeste godine) pojedine plaže su bile službeno organizirane kao pozornice¹⁴.

Slika 3. Beachsplash stage.

Onih godina kada boravak na plaži u sklopu festivala nije bio službeno organiziran, posjetitelji su odlazili na druge, "neslužbene" plaže (skoro svake godine reklamira se "blizina plaže", odn. *beach access*). Službena plaža mogla bi se ukratko opisati ovako: "glazbeni" dio plaže uključuje binu (*stage*) i plesni podij (*floor*), u blizini je bar, okolo su plohe koje mogu služiti za sjedenje i odlaganje pića. Dio je najčešće natkriven kako bi se osigurao hlad. Udaljavajući se od tog centralnog dijela počinju prostori plaže namijenjeni za plažne aktivnosti: kupanje, sunčanje, druženje. Ovaj kratki prikaz prilično je nepotpun, i sudionici festivala se u mnogo navrata svojim aktivnostima ne pridržavaju ovog predviđenog rasporeda, izmišljaju nove načine korištenja plaže, odnosno koriste ju na načine na kojima to njima odgovara.

¹⁴ Pod nazivima: Seasplash Beach Party, Beach party i Beachsplash stage.

Seasplash plaža

U ovom radu se fokusiram na društvenu konstrukciju mjesta i prostora, te me zanima kako to posjetitelji Seasplash festivala stvaraju Seasplash plažu, svoj svijet, s obzirom na to da:

"svijet" nije izvanjska stvar, koja postoji neovisno od naših akcija i koja čeka naš ulazak; ali je ovisan o našoj *prisutnosti u njemu* [engl. *being in*]. Kroz naše akcije, naše *interakcije*, mi stvaramo svijet u kojem onda jesmo; stvaramo, kako bismo mogli biti, u našim kreacijama" (Richardson 2003:74).

Scenu koju šetač na plaži u festivalskoj noći može doživjeti mogu opisati na sljedeći način: udaljavajući se od koncerata zvuk basa je sve tiši, a približava se zvuk gitare, netko svira stvar od Bob Marleya koju svi znaju. Gitara je glasnija od razgovora, ali u pozadini se čuje smijeh. Valovi polagano i ritmično zapljuskuju kamenje, ali more se samo čuje, sve što je vidljivo je obasjano toplim titravim svjetlom lanterni nasumice raspoređenih po drveću uz plažu. Ne zna se kuda vodi krivudavi puteljak napravljen od kvrgavih klada. Zbor cvrčaka stapa se s ostalim zvukovima i vremenom se više ne primjećuje – zbog njega nikada nema prazne tišine. Toplo je, ali zbog laganog vjetrića više nije nepodnošljivo vruće. Jenjava smrad proliivenih piva i dima cigareta, a preuzimaju slani miris mora, borova, slatke citronela svijeće, mirisni štapići i marihuana. Grupice od nekoliko ljudi u nepravilnom krugu osvijetljene su svijećama, vide se samo vesela lica...

Slučajni prolaznik, ili osoba koja prvi put posjećuje plažu za vrijeme trajanja festivala, steći će možda upravo takav dojam kao da je došla na prekrasno mjesto mira, prijateljstva, ugođe¹⁵. Ovdje govorim o osjećaju mjesta (engl. *sense of place*) – ona prva slika, atmosfera, *stimung*, *feeling* koji se posjetiteljima pojavi u mislima kada se sjete Seasplasha:

"Osjećaji mjesta: ovdje pokriveno područje uključuje povezanost osjeta i smještanja [engl. *relation of sensation to emplacement*]; iskustvene i izražajne načine na koje se mjesta poznaju,

15 S druge strane, posjetitelj koji će se na plaži naći nakon završetka festivala ili po zimi, kada vidi porazbacano smeće ili samo pustoš, dobit će neke sasvim drugačije dojmove. Posjetitelj festivala koji se u prosincu nađe na istoj toj plaži na kojoj je prije nekoliko mjeseci pjevao Marleya, možda će se osjetiti vrlo osamljeno. Ta plaža nije sama po sebi topla i lijepa – kontekst, ljudi (ili nestašica ljudi), ono je što ju čini u oku promatrača.

zamišljaju, čezne za njima, zauzimaju, pamte, izražavaju, žive, prepire i bori oko njih; i mnogostruke načine na koje su mjesta metonimički i metafizički vezana uz identitet" (Feld i Basso 1996:11).

Osjećaj mjesta može biti grupni i individualni (oni se ne moraju uvijek poklapati – pa čak i različiti dijelovi iste plaže ne stvaraju uvijek isti osjećaj mjesta kod jedne osobe) i povezan je s karakterom. Kako je smještanje individue u kampu ili na plaži povezano s identitetom, pokazat ću na vlastitom primjeru: bilo da sam sama, s društvom ili s dečkom, moje fizičko pozicioniranje je karakteristično za moju osobnost, npr. ja više cijenim selektirani krug prijatelja od velikih društava i mir od buke, ne volim galamu, pijano društvo, da me netko stalno trka, prolazi pored mene ili smeta, pa zato biram mjesto na kraju kampa ili plaže, dalje od velikih grupa, u intimnom krugu ili manjem društvu gdje nitko ne smeta nas niti mi ikoga, gdje prolazi malo ljudi. *Party people* će suprotno tome boraviti u središtu aktivnosti, smjestit će šator oko velike površine gdje se može skupiti puno ljudi za druženje, a na plaži će okupirati središnji prostor gdje ima najviše ljudi i najviše događanja. Ako moj (naš) prostor bude kompromitiran od strane novopridošle većine, slijedi promjena vlastite lokacije na još udaljenije ili nepristupačnije mjesto, koje sada postaje moja (naša) nova oaza.

Slika 4. Pozicioniranje na plaži.

Ako ljudi u plažu sami upisuju različita značenja (mjesto odmora, jedinstva s prirodom, opuštanja s prijateljima, romantični krajolik) koja su kulturno oblikovana (zbog romantičarske vizije prirode, utopijske ideje slobode i dr.), "možemo reći da mjesto konceptualiziramo kao *kulturno značenjski prostor*: ovo poimanje uključuje geografsku situiranost i/ili fizičku usidrenost društvene akcije i simboličku dimenziju odnosa ljudi prema prostoru i ljudi u prostoru međusobno" (Čapo i Gulin Zrnić 2011:27). Ako je Seasplash – priroda (unatoč struji, kampu, sanitarnim čvorovima), Štinjan – raj na zemlji (iako je predgrađe Pule), a granice festivalskog prostora – područje sukobljavanja Ziona i Babylona¹⁶, onda je jasno da:

"[m]jesto nije jedna određena vrsta stvari – na primjer fizičko, spiritualno, kulturno, društveno – već ono poprima kvalitete osoba koje borave u njemu, i zrcali te kvalitete (značajke) u vlastitom sadržaju i opisu i izražava ih u svojoj pojavi kao događanje: mjesta ne samo da *jesu*, ona se *događaju*" (Casey 1996:27).

Posjetitelji festivala su istodobno i turisti i pripadnici alternativnih supkultura, i koristit će prostore na načine koji odgovaraju objema ovim ulogama. Zato što ju njezini posjetitelji takvom shvaćaju, plaža je mjesto opuštanja, odmaranja, zabave, prirode, osame ili druženja... To su kolektivne ideje onih koji uživaju godišnji odmor, koji si mogu dozvoliti putovati, koji "idu na more". Ali u slučaju sudionika festivala, plaža je i mjesto kontrastno podiju za plesanje – to je spavanje, dremuckanje, "laganini" (nasuprot plesanju ili divljanju na koncertu); kontrastno gradu i Sistemu – tu se može pušiti marihuana¹⁷, nema nadzora, pristup je otežan autsajderima poput policije (npr. na stijenama u moru ili duboko u *bushu*¹⁸);

16 Zion i Babylon religijski predstavljaju Nebo i Zemlju, povijesno slobodu i ropstvo, ali se u ovom kontekstu najčešće koriste kao sinonimi za ispravan svijet/život/sustav s jedne, i Sistem s druge strane.

17 Valja napomenuti da konzumacija marihuane nije dopuštena na festivalu (kao na primjeru nekih drugih europskih *reggae* festivala, gdje nije dozvoljen ulazak policije na festivalske prostore), ali se mnogi sudionici festivala ne obaziru na tu činjenicu.

18 Engl. *bush* (u doslovnom prijevodu "gram") u jeziku supkulture označava prirodu, raslinje, zelenilo, šumarak, skrovito mjesto. Čest pojam zbog tendencije pripadnika supkulture da uočavaju skrovita mjesta za različite namjene.

Slika 5. Buksanje u bushu.

tu je moguće, kao i kod kuće, ležati i slušati glazbu, nije glupo ne plesati ili biti naslonjen o šank, tu se može "zaključati": "Mjesto se može definirati kao određen dio društvenog prostora, mjesto društveno i ideološki razgraničeno i odvojeno od drugih mjesta. Kao takvo ono postaje simbol unutar cjelokupnog i kompleksnog sustava komunikacije u cjelokupnom društvenom univerzumu" (Kuper 2003:258). Seasplash plaža jest mjesto razgraničeno od drugih mjesta, budući da nudi ili uvažava određena ponašanja i prakse (koja nisu tolerirana na nekim drugim mjestima), i jer svojim posjetiteljima omogućava boravak u svijetu koji se simbolično i praktično konstruira kao mjesto otpora dominantom Sistemu.

Kako god da stvari stoje ostatak godine, *ovdje i sada* ovo je "naš" prostor:

"Insajderi se osjećaju dijelom mjesta i imaju duboka iskustva s mjestom [...]. Relph definira osjećaj mjesta kao ono što proizlazi iz življenog iskustva, shvaćanje neopipljive srži mjesta i doživljavanje mjesta kao insajder. Tuan smatra da pojedinac razvija osjećaj mjesta intimno poznavajući mjesto i emocionalno reagirajući na njega; mjesto pojedincu postaje važno" (McClinchey i Carmichael 2010:60-61).

Za trajanja festivala, kada plažu okupiraju posjetitelji festivala, mijenjaju ih ovisno o svojim potrebama, prilagođavaju i koriste na svoje načine, bez obzira što ovdje provedu samo nekoliko dana, oni se (prema mom vlastitom znanju) osjećaju insajderima. Tih nekoliko dana oni ovdje žive, stječu iskustva i stvaraju sjećanja.

Budući da se obazirem na načine na koje posjetitelji festivala konstruiraju festivalsku plažu, promotrit ću uzajamnost odnosa između društvenih subjekata i prostornog objekta. Svojim rasporedom, svojim fizičkim karakteristikama i razlikama, plaža i njeni dijelovi omogućavaju ili onemogućavaju određene aktivnosti. "*Mjesta okupljaju*: smatram ovo [...] ključnom značajkom" (Casey 1996:24). Ravniji dijelovi plaže, na kojima nema mnogo neravnina, izbočina i kamenja će privlačiti one pojedince i grupe raspoložene za plesanje. Mjesta s većim kamenjem pozivat će grupe koje žele sjediti na njima i pričati, kartati, jesti, pušiti marihuanu. Dijelovi udaljeniji od plaže i do kojih je teže doći pružaju intimu, pa postaju formalno ili neformalno nudističke plaže, mjesta za spavanje, odmor, razgovor ili "udvaranje". Organizatori festivala u određenim prostorima također prepoznaju potencijal za stvaranje mjesta za ovu ili onu svrhu: tu gdje je mali plato napraviti će prostor za plesanje, treba samo dodati malo slame da ljudi lakše plešu, na okolnim stablima će razapeti tendu, a na onom povišenju će smjestiti *stage*. Tamo gdje ima drveća i hlada staviti će kocke na kojima ljudi mogu sjediti i odložiti piće.

Slika 6. Organizirani hlad za *chillanje*.

Veliki plato (na kojem Puležani inače igraju nogomet) bit će parkiralište. Naravno, posjetitelji festivala kupat će se na očiglednim mjestima, gdje to i drugi inače rade. Postoje, Kuperinim riječima, neka mjesta koja se koriste ovisno o potrebama grupa koje ih koriste, dok su u neka upisana trajni, zajednički interesi:

"Ukratko, u pojedinim mjestima dolazi do sažimanja vrijednosti, i transakcije koje čine ukupnost društvenog života mogu biti prostorno mapirane, a pojedina mjesta ukazuju na relativno trajne strukturne interese i srodne vrijednosti. [...] Istim mjestom se može različito upravljati ovisno o pojedinim interesima raznih grupa, ali ukupnost prostornih uređenja oblikuje opću komunikacijsku mrežu" (Kuper 2003:258-259).

Plaža je mjesto na kojem možemo zamijetiti kondenzaciju vrijednosti (ideja netaknute prirode, odbacivanje Sistema, odmaranje i opuštanje, npr. spavanje na nekonvencionalnim mjestima, uživanje "svete biljke", opušten stil života) – koje je prostorno mapirano (mjesta za biti sam s prirodom, plesanje, *chillanje*, pijenje, odmaranje i spavanje, skrivena i manje skrivena mjesta za pušenje marihuane), a referentne točke su postavili organizatori (hlad za *chillanje*, podij za plesanje) ili su se postavili spontano (punktovi za biti sam s prirodom, teže dostupna mjesta uz vodu za pušenje marihuane, improvizirani hlad za spavanje).

Slika 7. Teže dostupna mjesta uz vodu.

Kada tu istu plažu koristi neka druga grupa (turisti, domaćini – za kupanje, tulum ili pecanje, šetanje pasa), opet se poštuju neki markeri (na plaži se šeće, kupa, odmara). Oni savjesni pokupe smeće za sobom jer će tu netko drugi isto ležati. Pecat će se malo dalje, podalje od kupaća i pasa...

Odnos tijela i mjesta

Međuigru društvene proizvodnje i konstrukcije plaže na djelu možemo vidjeti i na primjeru tijela – kako materijalno okruženje utječe na nas i naše ponašanje i aktivnosti s jedne strane, te utjecaj tijela na prostor s druge. Valja imati na umu kako je tijelo višedimenzionalno: ono može biti objekt gledanja ili perceptivni subjekt (preko osjeta),

Slika 8. Tijelo na festivalskoj plaži je i pokazivano i gledano (i fotografirano).

možemo ga promatrati kao kretajuće i djelujuće, kao seksualno i rodno; tijelo je "inherentno društveno i kulturno" (Turner prema Low i Lawrence-Zúñiga 2003:2-3), te su interakcije tijela i prostora samim time isprepletene na više razina. Odnos plaže i tijela je dinamičan, međuovisan i promjenjiv. Plaža formira (utječe na) tijelo (evolucija plaže i sunčanja, kupanja...), ali i tijelo utječe na plažu (prilagođavanje okoliša, novi oblici

korištenja plaže), čime se započinje novi ciklus interakcije: "Mjesto stvara i nanovo stvara [engl. *is generative and regenerative*] prema vlastitom rasporedu" (Casey 1996:26). Ovo mogu ilustrirati na primjeru fizičkog smještanja pojedinaca na različitim dijelovima plaže: tijelo bira plažu (prema svojim svrhama) – ovisno o svojoj namjeri, tijelo će se smjestiti na dijelu plaže za ležanje, u plicaku za bućkanje i igranje, na stijenama za avanturiste i nudiste... Ali i plaža "bira" tijelo (prema svojim karakteristikama) – npr. postoje i teže dostupni (prohodni) dijelovi plaže: tamo ide spretno tijelo, ono naviklo na neprohodno, divlje, na boravak u prirodi. Tamo će biti malo ljudi ili ih nema, i takve osobe tamo mogu uživati u "neiskvarenoj prirodi". U sljedećem koraku tijelo utječe na plažu (prema svojim potrebama i željama) – "neiskvarena priroda" je neiskvarena sve dok ne postane toliko popularna da se uredi put, postavi mostić, uredi plaža... i opet su se granice pomakle.

Slika 9. Mostić u "netaknutoj prirodi".

"Više od zemljana [engl. *earthlings*], mi smo mještani [engl. *placelings*], i sam naš osjetilni aparat, naše osjećajuće tijelo, odražava mjesta koja nastanjujemo" (Casey 1996:19). Iako se mi prilagođavamo prostoru, u ovom slučaju plaži, naše tijelo nije nužno ograničeno njenim karakteristikama, već usmjereno njima. Tijelo se na festivalskoj plaži kreće drugačije nego na Löfgrenovoj globalnoj plaži i nego na ostatku festivala (na koncertnom prostoru). Na plaži tijelo se: sunča, kupa, sjedi, leži, čita, dobacuje lopticom, igra u pijesku, pliva, roni, šprica, pije, jede, karta... S druge strane, na koncertu ili *partyju* tijelo: pleše, giba se, skače, pije, glasno priča... A na festivalskoj plaži? Plaže nisu uvijek pogodne za plesanje u smislu koncertnog prostora; tamo je pod izravnat, asfaltiran ili možda posipan slamom ili šljunkom kako bi se izravnao, da bude lakše plesati, dok plaža može biti ravna, ali i šljunkovita, kamena, pješćana, i samim time nije pogodna za divljanje. Tijelo na festivalskoj plaži (ili u plicaku) ako pleše, neće divljati, prije će se lagano kretati, lijeno gibati uz glazbu, ljuljuškati. Dan je pa se većina neće ekscesivno ponašati kao u mraku pod svjetlom strobo reflektora. Razgovor na plaži djelomično je usmjeren i terenom (položajem sjedenja cijele grupe i pojedinaca unutar grupe, kao što je i razgovor na koncertnom prostoru reguliran kontekstom – glasnoćom ili gužvom). Osjeća se prisutnost festivalskog duha (praznično raspoloženje, otvorenost prema nepoznatima, opuštenost, zabava i sl.), ali je ono prilagođeno plažnom prostoru.

Slika 10. Teren – akteri ga koriste, ali su i usmjereni njime¹⁹.

Tijela konstituiraju mjesta (usp. Casey1996:24) kroz prostornu orijentaciju, pokret i jezik (usp. Low i Lawrence-Zúñiga 2003:2), čineći prostor mjestom koje poprima značajke ljudskih iskustava (usp. ibid.). Svi znamo što da očekujemo od mediteranske plaže, iako se svačija očekivanja potpuno ne podudaraju. To ovisi djelomično o izvoru informacija: CNN-ova reklama jadranskih destinacija ili promocija Hrvatske turističke zajednice neće davati istu sliku kao iskustava prijatelja koji su tamo bili, ili ako smo sami školske praznike provodili kod bake koja tamo živi, ali neke stvari su iste: odmor na Mediteranu najčešće uključuje plažu.

¹⁹ Iz fotografije je moguće iščitati društvenu hijerarhiju, vidjeti kako teren usmjerava društvene odnose, i kako se akteri koriste terenom. Cijela grupa na povišenju se sastoji od festivalskih insajdera, organizatora i izvođača, a centralna figura (izvođač i važan član supkulture) se ističe kao guru/učitelj/starješina.

Raj na zemlji ili Jamajka na Jadranu

"Dode gens, i ono... pušenje u plićaku /smijeh/ Nema bolje. Raj! /smijeh/" (Marko).

Globalna plaža (Löfgrenov koncept koji u drugi plan stavlja materijalne karakteristike, raspored i sadržaj konkretne plaže) podrazumijeva i nešto drugo: osjećaj da smo na odmoru. Radne i školske obaveze se zaboravljaju, vrijeme je za opuštanje i uživanje, zabavu i odmor. Neke su okolnosti, specifičnosti pojedinih plaža, manje važne: pijesak ili šljunak, nevažno, tu je za igru, kamenčići se bacaju, od pijeska se grade kule; valovi ili mirno more, pustit ćemo da nas valovi zapljuskuju u plićaku ili ćemo sami prskati vodu; sunčano ili oblačno, namazat ćemo se uljem i ležati; drugim riječima, "[t]ijekom interakcije s materijalnim okruženjem i jedni drugima, ljudi reagiraju na materijalno okruženje tako da inkorporiraju njegove preliminarne definicije u svoje ponašanje" (Richardson 2003:85). Mnoge plaže nude za svakoga ponešto: za obitelji tu je uređena plaža s plićakom za djecu, za mlade *beach bar*, za starije restoran, malo dalje od plaže je neprohodna zarasla kamena obala za avanturiste, dok će zaljubljenima svaki kamen uz more biti jednako romantičan, mjesečina ili ne. "Ovaj mod gledanja pokazuje kako su turisti na neki način semiotičari, koji čitaju pejzaž tražeći označitelje određenih unaprijed stvorenih stanovišta ili znakova izvedenih iz različitih putnih i turističkih diskursa" (Urry 2002:13).

Što posjetitelj Seasplasha može očekivati od festivalske plaže? Za početak, od festivala može očekivati zabavu, "ubijanje" alkoholom ili drogama, upoznavanje novih ljudi, upoznavanje potencijalnih partnera, dobru glazbu i ples. Od plaže može očekivati more, kupanje, vodene sportove, plažu, sunčanje, odmaranje, prirodu, pejzaž, lijepi pogled. A od festivalske plaže – nešto između: odmaranje uz glazbu, ples u prirodi, upoznavanje uz sunčanje, uživanje opojnih sredstava pored mnoštva drugih ljudi pod suncem. Ne može li se to opisati kao sloboda, hedonizam, mjesto baš po našem kroju i našim pravilima? Iako to isto mjesto koriste i drugi i to na svoje načine, i nije li to onda mjesto baš po njihovim pravilima? Čak i ako su naša i njihova pravila različita. Kako je onda moguće da je jedno

mjesto "sve to"? To, da smo u izobilju tradicionalnih, obiteljskih ili *party* plaža našli plažu "baš za nas", pokazuje kako "kulturalni tokovi pomažu stvarati nove, transnacionalne svjetove, gdje su mašta i predodžba važan dio svakodnevnih društvenih praksi" (Löfgren 1999:93). Marinina izjava vrlo zgodno ilustrira kako je na nju djelovala izmještenost festivalskog iskustva nasuprot uobičajenim izlascima:

"A općenito, ono, kad izlaziš onda uvijek ideš navečer van, i uvijek je noć, a kad si na festivalu možeš plesat i preko dana, i to mi je bilo ful čudno na početku, ono, svi te vide, ti vidiš sve, dan je, sunce, a ti plešeš. To mi je malo čudno bilo, nisam se baš mogla opustiti odmah, ful je drukčije nego inače, mislim, u mraku, pod reflektorima i onom.. disko kuglom /smijeh/ al se navikneš s vremenom. [...] Al fora je, ono. Jedino kaj je sunce i ljeto i bude ful vruće pa nemreš baš divljat... al se možeš bacit odma u more kad ti je vruće, ne" (Marina).

Budući da su "odnos mjesta i prostora, unutra i vani, te slike i reprezentacija [...] ovisni o kulturnom i povijesnom kontekstu" (Hirsch 2003:23), Marini je bilo potrebno "privikavanje" na poznate radnje u neobičnim okolnostima, ali stvorila je novo iskustvo, i prepoznala novu taktiku (hlađenje u moru nakon plesa) karakterističnu za festivalsku plažu.

Promatrajući turizam kao simbolizam i mitologiju Burns se pita može li turizam ponuditi "Raj na zemlji" (Burns 1999:95). Prema Burns u "turist pokušava rekreirati strukture (npr. prirodu i autentični stil života) koje je modernizam uništio; odredišta i 'Drugi' postaju mitska mjesta i ljudi" (ibid.:94). Ovu nostalgičnu potragu za originalnim, neiskvarenim i mističnim dočarava izjava posjetitelja: "Super je malo se maknut u prirodu, van iz grada i smoga, napucat se D vitaminima /smijeh/ [...] A Štinjan je u prirodi, tvrđava je zakon, daje neki štih..." (Marko). Za tim povratkom prirodi čezne turist, onaj koji je od prirode otuđen, pripadnik zapadnjačke, kapitalističke (ali i naše bivše socijalističke) kulture, onaj koji ima vremena i novaca: "Fenomen turizma se javlja samo kada se tri elementa – privremena dokolica + raspoloživ prihod + etika putovanja – simultano pojavljuju" (Smith prema Burns 1999:26). Nasuprot ovome, mnogim osobama upućenima u *reggae* i rastafarijanizam će asocijacija na "pravog rastafarianca" biti scena pustinjakove kolibice u šumi iz koje izlazi gusti dim popraćen zvukovima bongosa i *chantanja*²⁰. Koliko je ova predodžba udaljena od Seasplash festivala, jednog glazbenog festivala kojeg posjećuju mladi dobrostojeći Europljani i buduća inteligencija (prema vlastitim iskustvima,

20 Molitvena pjesma.

rekla bih da je studentska populacija vrlo zastupljena među posjetiteljima festivala)? Je li onda "reggae turizam" paradoks? "Zanimljivo je da Bourdieu govori o simboličkoj subverziji buržoaskih rituala kroz demonstraciju 'razmetljive oskudice' intelektualaca [...]. Postoji izražen kulturni naglasak na određene aspekte prirodnog. Intelektualci subvertiraju buržoaziju kroz minimalni luksuz, funkcionalizam i asketsku estetiku" (Urry 2002:81). "Suvremeni *rasta*" se uživljava u ulogu "domoroca" koji živi u skladu s prirodom, boravi u "divljini" (u organiziranim ili improviziranim kampovima), prakticira vegetarijansku ili vegansku prehranu, koristi ili prakticira ne-zapadnjačku medicinu i mudrost (masaža, meditacija, capoeira, rastafarijanizam), koristi prirodne materijale (pogotovo od konoplje), ima psa (što simbolizira slobodan način života vlasnika) ili nekog drugog "egzotičnog" ljubimca... *Ne* maže se kremom za sunčanje, ne odlazi na ručak između odlazaka na plažu, ne spava u apartmanu u Puli.

Glad turista za Drugim, naravno, iskorištavaju pružatelji turističkih usluga, i nije čudno da se pritom (re)konstruiraju mjesta i povijesti koja možda nikada nisu niti postojala:

"Konstruiranje prepoznatljive slike odredišta, izmišljanje prizora, atmosfera, ljudi, kultura i tradicija koje to odredište čine drukčijim od svih drugih, kao i osiguravanje performativnih oblika koji će u datom trenutku konkretizirati te konstrukte, aspekti su složenog procesa u kojem esencijaliziranje, stereotipiziranje i imaginacija imaju važnu ulogu. Glazbe koje u okvirima diskografske industrije možda najsnažnije podliježu takvim verbalizacijama glazbe su smještene pod kategoriju world musica" (Piškor 2009:56),

što naravno obuhvaća i *reggae* glazbu. Tu proizvodnju tematskih odredišta spominju i Čapo i Gulin Zrnić: "Mjesta se tako, ne samo 'konzumiraju', ona se kontinuirano i 'stvaraju', sada, između ostaloga, unutar globalnog konteksta i trenda turizma" (Čapo i Gulin Zrnić 2011:52). Seasplash se obilato koristi karipskim imaginarijem u konstrukciji festivala, s naglaskom ranijih godina održavanja na Jamajku i rastafarijanizam, a kasnije se širi na Karibe i piratstvo. Kao i globalna slika rajske plaže, koja kreće od južnopacifičkih i tropskih predložaka (usp. Löfgren 1999:216, 221), i Seasplash se s lakoćom poziva na Karibe u konstrukciji svoje (pulske) plaže, ali ne na turističku, organiziranu i kontroliranu plažu visokobudžetnog *holiday resorta*, već na polu-divlju plažu užitaka: tu je *beach bar* sa

stolovima od paleta i sjedalicama od slame, sunce bez suncobrana, pijesak bez ležaljki, *reggae* u prirodi...

Slika 11. Sjedalice od slame, stolovi od paleta.

Sve to doprinosi osjećaju posjetitelja da su, barem na kratko, na nekom drugom mjestu i u nekom drugom vremenu. Naravno da je, uza sve nacrtane palme, *reggae* glazbu i koktele, jasno da ima premalo crnaca i previše Jadrana, i naravno da ideja nije geografski i klimatski "kopirati" drugu državu, već posjetitelju pružiti osjećaj prostora, vremena, ljudi, okruženja, međuljudskih odnosa, vrijednosti i ideja koja povezujemo s *reggae* i rastafari supkulturom. Ali te ideje, odnosi i okruženje su izvađeni iz konteksta, i kao takvi mijenjaju značenje: "Više se ne simulira teritorij, referencijalno biće ili supstanca. To je proizvodnja modela realnog bez porijekla ili realnosti: hiperrealno" (Baudrillard prema Low i Lawrence-Zúñiga 2003:32). Simulakrum koji je ovdje reproduciran je zaista dio jednog "novog, drugog svijeta" koji je specifičan za Seasplash i pripadajuću festivalsku plažu. Zato nije čudno da mladi Europljani plešu na pjesme o oslobođenju karipskih potomaka Afrikanaca koje svira bosanski bend na zidinama austro-ugarske tvrđave iz 19. stoljeća u Puli, zato što je: "[h]eterotopija sposobna supostaviti nekoliko prostora, nekoliko

međusobno samih po sebi nekompatibilnih lokacija u jednom stvarnom mjestu" (Foucault 1986:25).

Naravno, naziv *Seasplash* nije jedina asocijacija na Karibe. Ovakav imaginarij podupiru i organizacija plaže (s beach barom, glazbom, ležaljka, promoviranjem opuštenih društvenih odnosa...), a i sami plakati (kao najopćenitiji oblik "pozivnice" širokoj publici) podržavaju sliku "male Jamajke na Jadranu" (kako sam je ja nazvala) što je vidljivo iz vizualne (semiološke) analize. Ovi plakati javnosti predstavljaju glazbeni festival, te se zvučnici, kao simbol glazbe, očekivano pojavljuju na čak sedam (od jedanaest) plakata. Ono što jest zanimljivo je da čak i više simbola (od zvučnika, odnosno glazbe) predstavlja more (na osam plakata): jednom stilizirano (11. godine), a u ostalih sedam slučajeva, uz more (u obliku valova ili površine) tu su i razni "popratni" morski elementi (riba, školjka, zvjezdača, *dreadlocks* u obliku morskih algi, galebovi, brod). Pri vrhu su i palme: od sedam prikaza palmi (niti jedna palma se ne čini jadranskog tipa) čak tri su kokosove, čime se impliciraju otočke zemlje ekvatorijalnog pojasa. Ostali ponavljajući elementi uključuju sunce (od pet prikaza tri su dio festivalskog loga; jedan je sugeriran u obliku odsjaja u kameri), obalu (u obliku pejzaža, otočića, pijeska i sl.), i, rjeđe, zelenilo (trava, krajolik). *Reggae* se kroz nazive ili simbole javlja četiri puta (od toga jednom i nakon što je *reggae* izbačen iz naziva festivala). Ostali motivi koji se pojavljuju izražavaju fokus festivala pojedinih godina (golišava djevojka – *dancehall*, stari rastafarijanac – *roots reggae*, piratstvo – *underground*, "grb" tvrđave – kombinacija različitih glazbenih stilova²¹...), kojih ima mnogo jer, kao što i sami organizatori kažu: "Seasplash festival poznat je po inovacijama iz godine u godinu" (Seasplash festival 2014).

21 Ove poveznice simbola na plakatima i glazbeno-stilskih fokusa pojedinih godina su moje vlastite procjene temeljene na općenitom poznavanju supkulturnog imaginarija i izboru izvođača koji su nastupali zadnji dan kao zvijezde festivala.

Slika 12. Plakati Seasplash festivala (2003. – 2013. godine).

Ukratko – glazba na moru pod ekvatorijalnim suncem – to je ono što bi mogao očekivati potencijalni posjetitelj na temelju plakata. Iako će i posjetitelji imati riječ u konstrukciji festivala i festivalskih prostora, organizatori i sami pokušavaju fokusirati posjetitelje na određene teme putem natječaja:

"Kako je Seasplash ušao u novo desetljeće s novim idejama i u novom ruhu i s festivalskim povratkom na tvrđavu za svoj prvi veliki jubilej osmišljen je popratni interaktivni 'gusarski' program uz brojne interaktivne sadržaje, nagradne igre i natjecanja za posjetitelje festivala, te sugerirani gusarski dress code" (Pozitivan ritam 2014).

Vidljivo je da se fokus posljednjih godina održavanja festivala premješta s *reggaea* na nešto drugo: u glazbi s *reggaea* na *dancehall* i različite "mračne" elektronske stilove, općenito na *underground* alternativnu scenu²², čak i službeno štandovima s piratskim *accessoriesom* i natječajem. Na piratstvo, koje se smatra razbojničkim djelima lopova, se može gledati i kroz romantične naočale, kao na društvene otpadnike koji otimaju od bogatih i uzimaju za sebe (siromašne), kao na borbu protiv nepravde. Uzimanje pravde i politike u vlastite ruke, nametanje vlastitih "pravednih" vrijednosti nasuprot bezosjećajnih kapitalističkih, korupciji, vladavini bogatih. Prethodne godine se jedna entuzijastična skupina mladih Nizozemaca uživjela u ulogu i osvojila nagradu organizatora, ali drugim

²² To je u skladu s premještanjem fokusa na alternativnoj socio-političkoj sceni s *hippie* pokreta na militantni socijalni aktivizam, ali najčešće na simboličkoj razini.

posjetiteljima nije nužno bila zanimljiva. Organizatori možda i nisu uspjeli u svojem naumu, jer se nekih, poput Marka, ovaj pothvat nije dojmio:

"Da, bili su 'pirati' /rukama pravi navodnike/ na Štinjanu, to je njih par Britanaca, idu po kampu s ukuleleom /smijeh/ i pjevaju neku piratsku pjesmu, ne sjećam se, neka poznata. Bilo je simpa kad smo ih prvi puta vidjeli, ali nakon nekih 10 puta su nam se već popeli... /smijeh/ Stalno su pjevali istu pjesmu, njih tri-četiri idu zajedno sa svojim piratskim šeširima i deru se... Vidio sam ih kasnije na nekom koncertu, izvodili su neka sranja sa stolcem i to je bilo jako smiješno, kao /uzdiše/" (Marko).

Slika 13. Nizozemski pirati.

Naravno, sunce, more i plaža sami po sebi nisu karakteristični za Karibe, već i za Jadran i mnoge druge svjetske plaže. Mogli bismo reći kako se ovi plakati oslanjaju na ono na čemu počiva (većinom) hrvatski turizam. Ipak, dodajući (ovom podneblju strane) elemente koji svojim prisustvom sugeriraju neke druge priče (kokosove palme, stari rastafarijanac²³, piratski brod i egzotična papiga, grb komonveltskog tipa s likovima sastavljenima od različitih stvarnih ili izmišljenih životinja), radi se poveznica događanja fizički smještenog u Puli s njegovom inspiracijom na dalekoj Jamajci, odn. Karibima. Samo

23 Iako bijelac, u Hrvatskoj nema mnogo sjedobradih djedica s *dreadlocksima*.

je jedan plakat tekstualan (bez skoro ikakvih vizualnih elemenata), a jednom se prikazuje lokacija Pule na široj shemi Istre. Stil dizajniranja plakata se iz godine u godinu mijenja – primjetljiv je izostanak *reggae* motiva, prelazak na jednostavnije dizajne, fokusiranje na (stilizirano, imaginarno) mjesto održavanja festivala, tj. mjesto održavanja festivala konstruirano kao spoj Kariba (Jamajke) i Jadrana, ljeta i glazbe.

Simbolični otpor

"Raj na zemlji" za posjetitelje ovog festivala ne znači nužno isto ono što se podrazumijeva ovom razgovornom sintagmom – jer su u ovaj ljetni festival na moru, osim sunca i palmi, upisane i jasne vrijednosti ove supkulture. Društvenu konstrukciju prostora možemo uhvatiti u praksama kojima ovi sudionici koriste, prisvajaju i reproduciraju *Seasplash* plažu: kako se ona prema subverzivnim ideologijama i životnom stilu posjetitelja konstruira kao mjesto otpora Sistemu; kako se Štinjan zauzima za vrijeme trajanja festivala, što je vidljivo po simboličkom postavljanju (piratskih i rasta) zastava i izvikivanju parola (*Seasplash!*, *Jah man*, *Rasta*, *Pull up...*), čime se potvrđuje "okupacija"; kako se za vrijeme trajanja festivala plaža koristi (uživanje droga i alkohola uz glasnu glazbu na javnoj površini, korištenje plaže za ljetne i manje ljetne aktivnosti, npr. za spavanje) od strane sudionika koji poprimaju slobodno (i, za vrijeme trajanja festivala, legitimno transgresivno) ponašanje; te kako je uređena (prostorna organizacija od strane organizatora, dekoracije, postavljanje šatora i sl.).

Festivalsko događanje je "proizvod pun simboličkog značenja" (Löfgren 1999:6). *Seasplash* svojim posjetiteljima pruža odmor od doma i obveza kroz nekoliko dana zabave, ali boravak u *Seasplash* "svijetu" je također i bijeg, ne samo od dosadnog, već i od opresivnog – od Sistema. Sistem (engl. *System*) u rječniku alternativnih društvenih supkultura i kontrakulturnih skupina, u rastafarijanskom rječniku *Babylon*, ili općenito *The Man*, ima negativnu konotaciju, te predstavlja sve što takve skupine smatraju odgovornim za degradaciju ljudskog roda: kapitalizam, političke sustave, nacionalizam, birokraciju, autoritet, Crkvu, rat, organe zakona, ograničavanje slobode govora, zagađivanje okoliša, kriminalizaciju marihuane itd., a borba protiv Sistema podrazumijeva pružanje otpora, aktivistički ili simbolički, takvim sustavima. Unutar *reggae* supkulture poznat je izraz "*The only good System is a Soundsystem*"²⁴; *sound system* označava skupinu DJ izvođača i selektora²⁵ (*reggae* ili srodnih glazbenih stilova), korijeni čega sežu iz Jamajke 1950-ih godina kada su glazbenici održavali partyje iz kombija koji su sadržavali svu opremu za

24 Samo *soundsystem* je dobar sistem.

25 Današnjim rječnikom MC-eva i DJ-eva.

pružanje glazbeno-plesne zabave (mikseta, zvučnici, generator). Seasplash festival je u ovom smislu simboličko utočište od sveprisutnog Babylona koji guši mlade ljude i protiv kojeg se oni u ovih nekoliko dana bore pjesmom, zajedništvom i stvaralaštvom.

Slika 14. Zaigrano ponašanje.

Iako danas u Hrvatskoj ne postoji vidljiva skupina rastafarijanaca, odn. osoba koje bi se same definirale kao rastafarijanci²⁶, već pojedinci koji čine *reggae* scenu pripadaju različitim supkulturnim alternativnim strujama, ono što možemo primijetiti kao poveznicu među članovima te grupe je životni stil. Način života, vrijednosti, društveni obrasci – mnogi kulturni kodovi *reggae* supkulture vidljivi su i na festivalskoj plaži i prisutni su kao takvi u konstrukciji plaže. Iz izjava sugovornika i posjetitelja foruma vidljivo je da su glavni kulturni kodovi *reggae* supkulture vezani uz opušten životni stil i, naravno, slobodu. Iz uvodnog kazivanja Ane o čudu kako ih je Jah nahranio, moguće je iščitati mnogo toga o

²⁶ Postoji mnogo podjednako raširenih definicija rastafarijanca, od "pravila" kao što su afrički korijeni, vegetarijanstvo i štovanje Haile Selassija, do samo "osjećanja rastafarijancem".

samoj posjetiteljici festivala, njenom svjetonazoru i doprinosu konstrukciji festivalske plaže:

mapiranje lokaliteta kao "Tvrđava" – mnogo stalnih posjetitelja festivala (pogotovo onih koji su s festivalom od početaka) se referira na Tvrđavu umjesto na Štinjan ili Fort Punta Christo, i ovaj alternativni naziv je postao uvriježen među insajderima (redovitim posjetiteljima festivala).

Cjelodnevni boravak na plaži – umjesto "klasičnog" obiteljskog rasporeda (plaža – ručak – odmor – plaža – večera) posjetitelji festivala se često bude na plaži, ili ju posjećuju bez nekog rasporeda, jer je to jedan od sastavnih festivalskih prostora, a ne "samo" plaža koja služi za kupanje.

Lijenost – iz mnogih intervjua i izjava s foruma vidljivo je da su posjetitelji festivala često lijeni nekud otići ili nešto napraviti. To je vezano uz karakterističnu (ljetnu i festivalsku) opuštenost, ali i povećanu konzumaciju marihuane, i potpuno je prihvatljiva unutar dotične supkulture kao stil života.

Ne rađanje ničega – također čest izraz, povezan uz "zezanciju", provođenje vremena u razgovoru ili tišini, smijehu, opuštanju, sviranju... i naravno, pušenju marihuane.

Pozitivan pogled na život – umjesto da pobjegnem s plaže koju je upravo pogodila "viša sila", Ana i njena ekipa, koji su "skroz mokri", prihvaćaju izvanrednu situaciju, odn. iskorištavaju je u svoju korist i kreću u akciju: rade spremnike od praznih boca, sakupljaju ribu, vraćaju žive ribe u more i rade večeru.

Tumačenje situacije kao nadnaravnog čina (makar u šali) – ukazuje na prisran odnos s Bogom (Jah), koji se brine za svoju djecu i ima smisao za humor.

Dobro djelo prema "živim ribicama" – cijenjenje života i humani odnos prema životinjama su dio moralnog kodeksa *reggae* supkulture (iako Ana i njeni prijatelji nisu vegetarijanci). Iako su mogli ostaviti žive ribe na plaži i čekati da i one uginu pa pojesti i njih, oni su odlučili spasiti žive ribe, a iskoristiti samo već uginule.

Prisutnost alkohola – "plastične boce od cuge šta smo imali sa sobom" – iako konzumacija alkohola (kao niti mesa) nije dozvoljena u "tvrđim" strujama rastafarijanizma, alkohola na festivalu uvijek ima u izobilju i dio je životnog stila mladih.

Snalažljivost – brzu reakciju pravljenja spremnika za ribu tumačim kao odliku kulture povezanosti s prirodom (skromni način života, robinzonstvo, pustinjaštvo, stil života vagabunda) i skvotiranja.

Stvaranje sjećanja koje se prepričava – svoju prijateljicu Anu sam čula više puta kako prepričava ovu zgodu, i često je spominje u razgovorima vezanim uz religiozne teme ili uz Seasplash.

Mnogi kulturni kodovi *reggae* supkulture se kao obrasci prenose na konstrukciju plaže: plaža je za ove posjetitelje mjesto za odmaranje, opuštanje, ne rađanje ničega (*chillanje*); uživanje, slušanje glazbe i neopterećeno pušenje marihuane; kupanje bez prepreka (ježinaca, grebena)... a ne mjesto za sportove, avanturizam ili konzumaciju u restoranima.

Taktike

Sam Seasplash festival se kroz godine održavao na različitim lokacijama, pa su sukladno tome posjetitelji koristili različite plaže: u slučaju održavanja festivala na Štinjanu, plaža je bila uklopljena u festivalski lokalitet (udaljena od prostora za kampiranje i koncerata 200 m, 100 m od parkirališta), kao i na Monumentima (udaljena od koncerata 100 m, uklopljena u prostor za kampiranje), a kada je festival bio na Marsovom polju (udaljen od obale) posjetitelji su odlazili na plaže Sarkođana (Zlatne Stijene) i Lungomare (udaljeni 3 km zračne linije). Ponekad je udaljenost plaže od festivala važna (ili presudna) za odluku o odlasku na plažu ili samo iskustvo plaže, pogotovo u slučaju Marsovog polja (gdje je udaljenost do plaže bila velika, pa se neki posjetitelji nisu niti odvažili na odlazak na plažu, ili im je bilo teško pronaći plažu), ili s druge strane, na ostale dvije lokacije, koje su vrlo blizu plaže (pa je većina posjetitelja festivala boravila na plaži).

Ivanu i Marku se nije dalo odlaziti na plažu kada je festival bio na Marsovom polju: "Taj put kad je festival bio na Marsovom polju nismo ni išli na plažu jer je bila ful daleko i nije nam se dalo, bili smo cijelo vrijeme na festivalu i pušili smo cijeli dan /smijeh/" (Ivan). Marko je na plažu otišao tek nakon završetka festivala:

"Na trećem Splashu mislim, na Marsovom polju, nismo išli na plažu, nije nam se dalo, nego tek zadnji dan, zapravo dan nakon festivala smo otišli malo na plažu prije nego krenemo, i na kraju smo ostali skoro do mraka, nije nam se dalo krenut za Zagreb /smijeh/ Nismo se kupali da ne smočimo kombi, kao. A i umorni smo bili od zadnjeg dana, pa smo sam chillali".

Komentari na internetskom forumu Mighty Vibes (Mighty Vibes [s. a.]) svjedoče kako mnogi posjetitelji festivala na Marsovom polju jesu odlazili na plažu, ali ih je smetala velika udaljenost:

"malo chilali pa krenuli na plažu.. do koje ima... ajme! van kampa po cesti pa po beloј stazi pa kroz to neko selo... ma ono punK i 300.. a najveće sunce... a jug koja bil prošle godne se lagano gubi! za popizdit.. pukli skoro!"²⁷,

piše 5T0N3R, koji je i ostala tri dana festivala ipak odlazio na istu plažu: "sutra dan opet do plaže [...] subota spaljena ujutro...prvo opće ne brijal na plažu al se ipak zgonili.. čak uspeli

²⁷ <http://www.mighty-vibes.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=1349&p=38969&hilit=pla%C5%BE%2A#p38969>

dio puta uštopat neke varaždince koji su naveče i nastupali!"²⁸. Slične komentare ostavljaju i drugi: "plaza je bila predaleko" (BinghiRoots)²⁹, "samo sta je trebalo pjesacit do plaze masu..." (raSTa)³⁰, "Do plaže se trebalo PUNO pješačiti, još se ja i frendica izgubile, pa išle dužim putem (i došle na krivu plažu) pa sad vi računajte 10km gore-dolje" (rastafari-girl)³¹. Marini udaljenost plaže od festivala nije predstavljala problem: "Na Marsovom polju sam bila svaki dan na plaži, mislim da sam jednom išla pješke, a ostatak se stvarno ne sjećam, il nas je netko poveo ili je bio organiziran bus, ne znam".

U slučaju festivala na Štinjanu plaža je bila vrlo blizu ("dolje, kad se spustiš po glavnoj cesti onda desno", Ivan) i koristila ju je većina posjetitelja, a kao što neki izvijestitelji napominju, uvelike je doprinijela festivalskom *štimungu*: "S te strane, plaže su uglavnom stjenovite ali prekrasne, i što je najvažnije, dovoljno velike da ti nitko ne smeta pa što god ti radio. A takva plaža, na Seasplashu se pokazala gotovo neophodna" (m. 2012). Službena reggae.hr izvijestiteljica kaže: "Ugodna prijateljska atmosfera širila se jednostavno uređenim Beachsplash florom, definitivno najboljim mjestom na festivalu" (Petak 2013b). Ipak, štinjanska plaža nije bila baš po svačijoj mjeri:

"Kad smo bili na Štinjanu smo išli dole na plažu, bile su stijene, morao si skočiti u more, nije bilo prave plaže. Ja sam se malo kupala, sjećam se, bilo je frka izaći van, morao si se penjati preko ježeva i algi, užas. Jedanput je prošao gliser taman dok sam ja bila u vodi i lupili su velki valovi, užas, ono, baca te na stijene i na ježeve, nemreš izać van" (Ana);

dok neke to nije smetalo: "Pa se ubijala po onim stjenama na ulazu u vodu, ali ludilo, uživala sam kao nikada do sad.. Niti kiša mi nije pokvarila ugođaj :)" (rastafari-girl)³². Neki posjetitelji su koristili i druge, okolne plaže:

"E i išli smo svi masovno na plažu od kampa s druge strane, tam smo se išli tuširat jer nije bilo tuševa u kampu, a ja sam se jedanput ostala kupat tamo, zgodna je plaža, lijepo uređena. Bilo je još ljudi s festivala tamo al nitko iz moje ekipe pa sam ostala malo solo brijat i tak" (Ana).

Vrlo vjerojatno na istu plažu misli i mario m.: "Na donjoj strani kod pristaništa bio je smiješten Beachsplah Stage i kad pogledam, na njemu smo se najmanje i zadržavali zbog

28 <http://www.mighty-vibes.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=1349&p=38969&hilit=pla%C5%BE%2A#p38969>

29 <http://www.mighty-vibes.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=114&p=1782&hilit=plaz%2A#p1782>

30 <http://www.mighty-vibes.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=114&p=1520&hilit=plaz%2A#p1520>

31 <http://www.mighty-vibes.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=114&p=1520&hilit=plaz%2A#p1520>

32 <http://www.mighty-vibes.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=114&p=1520&hilit=plaz%2A#p1520>

toga jer je radio preko dana pa do 22h ali bolja plaža na koju smo se išli peći, bila je s druge strane" (m. 2012). Nekima je pak dobar ugođaj predstavljalo upravo micanje od dobro raspoložene ekipe: "Prošle godine smo se malo kupali, ali dalje od plaže, na molu, nije bilo ljudi tamo osim nekog lika šta je pecao, i sunčali smo se. A taj put nismo bili raspoloženi za ić među ekipu jer smo fakat malo spavali i htjeli smo se malo schillat" (Ivan).

Monumenti, bivša vojarna, smješteni su na dugačkoj obali koja ima više različitih plaža, i koja se također nije svakoga jednako dojmila: "Tamo se nismo kupali jer je bilo zmazano more od Uljanika, od algi i masne fleke. Možda sam se koji put okupao tamo, i bilo je zapravo dost ljudi tamo, chillanje i to" (Marko), dok je Ivan našao bolje mjesto za kupanje: "Treći put, u vojarni, smo bili tamo skroz desno, dosta dalje od kampa, bilo je više šatora. Bilo je dosta hladna tamo samo šta si morao dugo ić po nekoj cestici... Tamo se jesmo kupali. Nije bilo puno ljudi, a i bolja je plaža". Službeni izvjestitelji opet komentiraju povezanost ljetne atmosfere i festivalske ideologije:

"Festival je, koji širi poruke mira, ljudskih prava i tolerancije, što je uspješno dokazano i ove godine – intenzivan osjećaj ljubavi i jedinstva bio je cijelo vrijeme prisutan u svim kutevima festivala. Plaža, ljeto, more i sunce uvelike su pridonijeli ovoj divnoj atmosferi" (Petak i Milićević 2010).

Iako je iz ovih izjava vidljivo da postoje realne razlike među različitim plažama koje su posjetitelji koristili, razgovori sa sugovornicima (kao i moja vlastitih iskustva) su pokazali da su fizičke karakteristike plaža i drugih festivalskih prostora sporedne (o razlikama su počeli pričati tek kada sam ih ja zamolila za usporedbu ili specifičnost nekog mjesta), a da veći naglasak stavljaju na društvene konstrukcije. Iz tog razloga se fokusiram na prakse kojima sudionici festivala konstruiraju (i zauzimaju) Seasplash plažu, a neke od njih su:

glazba – organizirana, iz festivalskih zvučnika, ili improvizirana, od strane sudionika festivala: "Bilo je zakon, ogromna plaža, iznad nje je bio kafić, vege kuhinja, non stop *reggae*. Po cijeloj plaži se čula muzika" (Marina). Zvukovi sa službenog *stagea* su se čuli daleko: "Na Beachsplashu su se preko dana vrtjeli opuštajući setovi koji su se čuli sve do kampa i nisu bili pre glasni a niti pre tihi. Taman kao pozadinska glazba u kampu" (m. 2012). Dok na nekim plažama dominiraju zvukovi klapa iz konoba ili popa iz kafića, ovdje

posjetitelji sami stvaraju svoju glazbu – bilo glazbom iz zvučnika kazetofona ili mobitela, bilo *live jamming-om* na gitari ili bubnjićima: "E da, bila je neka ekipa s bongosima, svi smo malo jammali... e, oni su cijelo vrijeme bubnjali, od jutra do mraka..." (Ivan). Bilo kuda – *reggae* svuda: "A glavni dojam mi je ono, uvijek svira neki *reggae*, svugdje, to je zakon. Ima i *trancea* i *hip-hopa*, šta ja znam, ali uglavnom *reggae*, ili čuješ iz tuđih šatora ili netko *jamma*, u bircu, na štandovima..." (Ivan);

pušenje marihuane (iako obično samo pojedinci prakticiraju pušenje marihuane na javnim površinama, kada se nalazi u masi većina se odvažuje na takvo ponašanje; možemo reći da postoji određen *safety in numbers*). Pušenje s nepoznatim ljudima:

"Ne sjećam se baš, prije 10 godina je bilo. Ništa, pušili smo travu i ništa drugo /smijeh/ [...] Ono, ispred šatora, ne znam, pušenje, zezanje, kupanje... malo drijemanja /smijeh/ [...] i nema hrpa djece okolo... Atmosfera... di god se okreneš ekipa, možeš pričat s bilo kime, masu puta ti neko uleti, ne moraš ništa ni imat a napušt ćeš se /smijeh/ Ono, bratstvo i jedinstvo /smijeh/ " (Ivan).

Pušenje na neobičnim mjestima: "Dođe gens, i ono... pušenje u plicaku /smijeh/ Nema bolje. Raj! /smijeh/" (Marko). Pušenje po cijeli dan: "I tak cijeli dan, niš posebno, ležimo, pušimo travu /smijeh/" (Ana). Svi puše: "Fora je zapravo, ono dan je i sunce piči, a svi plešu /smijeh/ Još ak si nadrogiran /smijeh/... More bliješti, muzika i prolaze neki ljudi i gledaju /smijeh/" (Marina);

Slika 15. "I tak cijeli dan, niš posebno, ležimo, pušimo travu" (Ana).

ostali vidljivi simboli kao što su insignije (npr. piratska ili rastafarijanska zastava), tjelesne prakse (žongliranje, plesanje) i dr.

Slika 16. Obilježavanje teritorija zastavama (rastafarijanska i piratska).

Dio posjetitelja dolazi iz miljea skvotera, putujućih zabavljača, hipija, kampera i dr. (neki posjetitelji također preuzimaju neke od praksi tih ljudi koje vide ili s kojima se druže), poput vagabunda: "On je svugdje kuda odlazi, ali ne pripada mjestima na kojima se nalazi" (Bauman 2002:29)³³. Oni su skloni privremeno se skrasiti na bilo kojoj dostupnoj slobodnoj lokaciji (prilagoditi okoliš sebi, i sebe prilagoditi okolišu): sami kuhaju hranu, imaju iskustvo, opremu i pribor za boravak na bilo kojem pogodnom prostoru, odn. za napraviti hlad, mjesto za sjedenje, spavanje, hranjenje, ograničiti "svoj" prostor, osigurati intimu, u slučaju djece ili ljubimaca osigurati i njihov prostor i zadovoljenje njihovih potreba i dr.:

"[K]uhali smo si sami. [...] Na Katarini sam bio s ekipom skroz lijevo na samom kraju plaže, nije bilo ceste neg si morao po puteljcima ić, bilo je super, bili smo ful sami, prvi susjedi na 20 metara, hlad, mir, zakon. Nas par šatora, imali smo ogromnu kuhinju, dnevni boravak, balkon /smijeh/ Ma balkon, to je neka zgradica, nemam pojma, tam smo imali fino površine za leć, sjeckat mrkvicu i to" (Marko).

Čak i za osobe koje nisu navikle na takav stil života festival se pobrinuo da im osigura sve potrebno za boravak: "Ma super, po cijeli dan smo bili tamo, ima sve, od klope, kave, wc-a..." (Marina); ali i sami posjetitelji su intuitivno koristili okolne resurse:

³³ "He is everywhere he goes in, but nowhere of the place he is in".

"Bilo je dosta hladno malo dalje od plaže. Mogli smo spavati tamo, jedino su one iglice od borova malo pikale /smijeh/ i iznad te plaže ima hrpa buksica u drveću, jedan dan smo si našli zgodan jedan plejs i cijeli dan smo proveli tamo, pušili, zezali se" (Marina).

Dakle oni uzimaju postojeći prostor i preko njima svojstvenih tehnika ga prisvajaju. Ove prakse upisivanja u festival i prostor nisu jedinstvene, već su slične kao i kod posjetitelja nekih drugih plaža (i oni si donesu nešto za jesti, postavljaju ručnike za sjedenje i ležanje, rasporede svoje stvari i time ograničavaju svoj prostor...), ali s izraženijom dozom otpora. Ono na što ja obraćam pozornost su načini (simboli i prakse) na koje posjetitelji upisuju specifičnosti u Seasplash plažu koji su karakteristični za *reggae* supkulturu, te ovdje koristim De Certeauov pojam "taktika" iako se on primarno odnosi na svakodnevnicu:

"Michel de Certeau kreće od otpora kada pokazuje kako 'način djelovanja' ljudi tvori sredstva kojima korisnici ponovno prisvajaju prostor organiziran tehnikama sociokulturne produkcije. Ove prakse su artikulirane u pojedinostima svakodnevice i osvjetljavaju skrivene 'taktike' koje koriste skupine ili pojedinci 'već uhvaćeni u mrežu 'discipline'" (De Certeau prema Low 2000:129).

Pojedinci "već uhvaćeni u mrežu 'discipline'" koriste tehnike sociokulturne produkcije (npr. glazbu) koju disciplina dopušta, ali na takve načine (glasnom ili improviziranom glazbom s ritmovima i tekstovima koji ne uklapaju u potpunosti u popularne glazbene trendove) da oni simbolično "prisvajaju prostor" koji bi se inače vjerojatno, u kontekstu ljeta i Jadrana, koristio za ponešto drugačije ljetne aktivnosti. Budući da povezujem De Certeauov koncept taktika sa supkulturom, te da govorim o praksama koje koriste skupine (a ne samo pojedinci) u konstrukciji Seasplash plaže kao mjesta otpora Sistemu, koristim Bourdieuov pojam habitusa:

"U etnografskom pokušaju da poveže ljudske aktere i otpor dominaciji, Pierre Bourdieu promatra specijaliziranost svakodnevnog ponašanja i kako se društveno-prostorni red prevodi u tjelesno iskustvo i prakse. On predlaže ključni pojam habitusa, generativni i strukturirajući princip kolektivnih strategija i društvenih praksi koje se koriste za reprodukciju postojećih struktura" (Low 2000:130).

Kako bih pobliže promotrila habitus, ili sustav dispozicija, koji omogućava strukturu i prakse kojima se akteri smještaju unutar strukture, promotrit ću kolektivne strategije koje koriste sudionici festivala u konstrukciji mjesta na kojem borave. Prema Bourdieu, habitus

se oslanja na druga dva koncepta: na strukturu (odn. poziciju u društvenom prostoru) i prakse (odn. zauzimanje pozicija unutar strukture). Struktura ovog festivala se može raščlaniti na organizatore, izvođače i publiku (iako su svi oni *sudionici* festivala): "današnji umjetnički festivali rade razliku između sudjelujućih izvođača i sudjelujuće publike [engl. *participant performers and participant audience*]" (Waterman 1998:58). Budući da su, u supkulturnim festivalima kao što je ovaj, u većini slučajeva izvođači i organizatori ujedno i publika (gdje mnogo izvođača surađuje s drugima, gdje svi znaju poznatije izvođače iz osobnog interesa ili su i sami fanovi, ili u slučaju relativno mlade scene kao kod nas, gdje cijela jedna generacija glazbenika odrasta i sazrijeva zajedno, jer su u isto vrijeme išli na iste partyje, radionice i sl.), oni će često i za vrijeme festivala boraviti s publikom (na Seasplashu samo jedan dio izvođača, uglavnom stranih, boravi u VIP kampu) u kamping zoni, na koncertima i partyjima, na plaži.

Slika 17. Redar ili posjetitelj festivala?

S druge strane, velik broj individua koje nisu izravno izvođači čini dio ekipe insajdera, a prisutni su ili oduvijek (kao dio generacije i miljea), ili sudjeluju u proizvodnji festivala na druge načine: kao vozači, volonteri, kuhari, nečija djevojka, "frizer" i sl. Budući da su svi na festivalu na ovaj ili onaj način publika, struktura unutar nje se najbolje

može razaznati kroz podjelu na insajdere i autsajdere. Insajdere čine organizatori, izvođači i pripadnici supkulture koji čine jezgru scene, stari posjetitelji. Kod definiranja autsajderstva granica nije čvrsta i ovisi o tome tko smo "mi", insajderi. Moja ekipa (većinom sastavljena od redovitih posjetitelja) često autsajderima smatra strance (npr. Britance), kojima je Seasplash festival samo jedan od događanja koje posjećuju na svojoj ljetnoj turneji. Za posjetitelje koji su već bili na nekoliko festivala ponekad su ljudi koji dolaze prvi put na festival autsajderi. Velikom broju posjetitelja autsajderi su lokalci željni bilo kakvog događanja, ljudi koji nisu dio supkulture već vole biti na događanju gdje se pije, puši i pleše, i koji se često ograđuju (ismijavanjem, uništavanjem) od supkulture i festivala kojeg posjećuju. Postoji i dio koji ne pripada striktno niti jednoj od ove dvije skupine, dio publike koji možda ne ide na sve koncerte i partyje, ali dođu na Seasplash, i oni sami sebe smatraju insajderima. Prakse kojima se sudionici ističu i zauzimaju svoje pozicije su često: stil odijevanja (žonglerski, neo-hippy, casual, hip-hop), frizura (dreadlocks, braids, irokeza...), nakit (organski, piercing, tetovaže), životni stil (vožnja bicikla ili kampera, vegetarijanizam, psi ljubimci...), konzumacija (različite droge, marihuana, alkohol, duhan za motanje...), glazbene preferencije (elektronika, psihodelija, *reggae*, dancehall, d'n'b...), izbor društva, odn. poznanstva, pozicioniranje u kampu, na koncertima ili partyjima, na plaži, i dr. Habitus je ono što određuje koju poziciju osoba zauzima (u kojoj je grupi, ili gdje je unutar određene grupe): da li se podsmijevamo *pijanim Britancima* s "Oi, mate!" ili *prljavim dreadlocksima* s "Jah man!". Preko dana na plaži će biti i jedni i drugi (i treći)... Većina će ih spavati zbog duge i iscrpne noći. Neke ćemo naći kako "razbijeni" leže na nekom neudobnom mjestu na plaži s crtežima koje su im njihovi prijatelji nacrtali dok su spavali. Druge ćemo naći kako sjede u krugu, puše i pričaju. S kim se družiti, gdje i kako plesati, kada i koga zadirkivati, kada je vrijeme za počastiti... Sve su to neizgovorena pravila koja se, kao dio habitusa, iskustveno prenose, pa je tako slučaj i s habitusom *reggae* supkulture, koja veliki naglasak stavlja na Slobodu.

Sloboda

Snovi o putovanju, micanju od svega, o drugačijem, čine našu svakodnevicu malo podnošljivijom, te kao takvi čine jednu od utopija koja je izvediva u našim životima (usp. Löfgren 1999:7), jer turistu dozvoljavaju "slobodu od" i "slobodu za" (usp. ibid.:68). Ali plažu možemo promatrati i kao heterotopiju zato što je ona dosljedno konstruirana kao mjesto koje predstavlja odmor, od uobičajenog života, vremena, aktivnosti i uloga koje normalno živimo.

"Turistički snovi nastanjuju onih ostalih pedeset tjedana, kada nismo na odmoru. Budući da smišljamo odmor u terminima drugosti, micanja od svega, oni čine neke aspekte naše svakodnevice i napetosti vidljivijima. [Godišnji o]dmori ostaju jedan od nekoliko izvedivih utopija u našim životima" (ibid.:7).

Heterotopija funkcionira u vremenu koje je izdvojeno iz tradicionalnog vremena, u heterokroniji (usp. Foucault 1986:26). U vremenu koje za većinu posjetitelja predstavlja prekid sa svakodnevnim ritmom, na prostoru koji posjećuje jednom (ili jednom godišnje), okružen ljudima koje ne poznaje, čovjek se može osjećati slobodan od spona koje mu nameće normalni život (među ostalim, i upravo zato što ga tamo ne poznaju). Ipak, iako za njega dom predstavlja zatvor od kojega valja pobjeći u slobodu, ono je ujedno i sklonište koje ga čeka kada avantura završi (usp. Bauman 2002:30-31). Turist se može privremeno opustiti na plaži i uživati u avanturama koje ona pruža upravo zato što, za razliku od skitnice ili pustinjaka, ima sigurnost kod kuće. S druge strane, iako je posjetitelj okružen mnoštvom ljudi koje ne poznaje, on ipak vjerojatno poznaje neke ljude (prijatelje s kojima je došao ili druge pripadnike supkulture), te se može opustiti i baš zato što je među "svojima".

Osim slobode inherentne plaži posjetitelji Seasplash festivala uživaju i u Slobodi od discipline koju nameće Sistem. Seasplash je festival koji privlači supkulture koje dijele neke životne poglede, pogotovo vezane uz slobodu, zabavu i opuštanje (u kojima marihuana kao ultimativno sredstvo opuštanja ima veliku ulogu). Opušteno, slobodno tijelo ovdje pleše, spava, igra se, ukrašava crtežima, izvodi žonglerske vježbe, pozira, glupira se... S druge strane, ovaj festival privlači uglavnom mlađu publiku koja, iako ima svoj stil

(izgleda i odijevanja) ipak drži do nekih standarda ljepote – izgleda tijela, kretnji, izbora odjeće, frizure, ukrasa. Kao i na bilo kojoj plaži, ovdje zatičemo situaciju u kojoj su tijela pokazivana i gledana:

"A dojam mi je bio, ono, bila sam prvi put na *reggae* festivalu, uvijek sam bila samo u Zagrebu na koncertima i to, i bilo mi je totalno čudno kad sam došla na plažu kak su svi bili u kupaćima, ne znam opisat, ono, svi su imali te kupaće ko i inače šta ih vidiš na plaži, samo s dredlama /smijeh/ Ma, hoću reć, kužiš, svi furaju neku svoju furku, ljudi se oblače totalno u nekom svom stilu, dredle i sve, al kad su bili na plaži izgledali su mi onak... štancano, kužiš?" (Ana).

Bez obzira na svoju alternativnu opredijeljenost, sudionici festivala ipak "poštuju" neke plažne rituale kao dio kulture / kulta tijela.

Slika 18. Plaža – štancana (Ana), ali i piratska.

Tijela na Seasplash plaži su svjesna pogleda, tako da će mnogi posjetitelji doći pripremljeni (u modernom kupovnom kupaćem kostimu, a posjetiteljice uz to i depilirane):

"[T]urizam se često tiče tijela-kao-videnog [engl. *body-as-seen*], koje je izloženo, izvedbeno, i zavodi posjetitelje umijećem, šarmom, jačinom, seksualnošću itd. Desmond bilježi koliko su živa izvedba i izlaganje tijela uobičajeni u turističkoj industriji. Tijelo u pokretu [engl. *moving*

body] je često na udaru pogleda, kao 'spektakularna tjelesnost' koja je sve više karakteristika globalnog turizma" (Urry 2002:156).

S druge strane, detalj poput piratske zastave u kombinaciji s *luftićem* neće izazvati pomutnju na ovoj plaži. Supkulturna publika koja dolazi na Seasplash nije toliko navikla na klasični ples u dobro osvijetljenim dvoranama, na neopterećenu konzumaciju marihuane u državi u kojoj je ona kriminalizirana, na puštanje kućnih ljubimaca na plažu³⁴, i to su donekle osjetljiva područja. Jedno od rijetkih mjesta na kojima se mogu dovoljno opustiti da rade takve stvari, da pod suncem plešu u plicaku sa štakorom na ramenu i *jointom* u ustima je Seasplash plaža.

Ako plažu, konceptualiziranu kao mjesto koje dopušta slobodu (Löfgren 1999, Bauman 2002) spojimo sa Seasplashom, festivalom koji promovira slobodu – Seasplash plaža bi trebala biti "sloboda na kvadrat" (pogotovo za "ružna" tijela: tijela neodgovarajuće kilaže, koja se ne znaju pravilno kretati ili nemaju stila, koja nisu u uobičajenim položajima ili se ne bave uobičajenim radnjama). Tijela pod utjecajem alkohola i narkotika, glasna i raskalašena, spavajuća tijela (ponekad od izmorenosti od plesanja, a ponekad "u nesvijesti") na *javnoj* površini, plaži – sve su to ponašanja koja bi se u izvanfestivalskim okolnostima, u većini prilika mogla smatrati neprimjerenima, odn. biti osuđivana društvenim konvencijama, ali koja su "legitimna" za vrijeme trajanja festivala. Rijetki pojedinci će obavljati određene radnje po danu i pred drugim ljudima poput konzumacije alkohola ili marihuane, plesanja, pjevanja ili spavanja na svakodnevnoj bazi. Ali ovdje, "svi to rade...". Primjerice, puno posjetitelja plažu (i preko dana) koristi za spavanje:

"Na prvom Seasplashu nisam bio na festivalu jer nismo imali kartu, a i nismo došli na vrijeme, tak da smo odlučili brijati na plaži ispod festivala, došli smo oko 5-6 ujutro, neš sitno smo spavali tamo na ručnicima dok nije svanulo" (Ivan).

Marko također spavanje na plaži navodi kao uobičajenu radnju: "Pa ono, ekipica prek dana, odmaranje, spavanje i tak", a rastafari-girl i 5T0N3R na forumu opisuju smiješne scene: "Spavala sam tamo na plaži, i kad se probudila, skužim tip me gleda kako spavam" (rastafari-girl)³⁵; "došli na župla a pošto sam spaval koji 2ipo sata sam se uvalil u hlad i

34 Donedavno je bilo dozvoljeno dovođenje kućnih ljubimaca (ponajprije pasa) na festival.

35 <http://www.mighty-vibes.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=114&p=1520&hilit=plaz%2A#p1520>

crkal do naveče.. kažu da sam čak i hrkal, baš lepo a! znachi,, bez kupanja... krenuli natrag.." (5T0N3R)³⁶.

Često se radi ono što se može opisati kao "ne raditi ništa": "Ništa, pušili smo travu i ništa drugo /smijeh/" (Ivan), "Nismo baš neš radili, šta ja znam..." (Marko), odnosno, nisu bili raspoloženi za neke "uobičajene" ljetne aktivnosti: "A ne znam, uglavnom smo chillali, ekipica, prek dana, nemreš spavat u šatoru pa ono kavica i pravac plaža, uhvatiš neki hlad pod borom, i tak cijeli dan, niš posebno, ležimo, pušimo travu /smijeh/, čitanje ili zezanje, ne znam" (Ana). Također, popularni picigin u ovom miljeu baš i ne prolazi: "A neki su igrali picigin, ne znam, dosta ljudi se kupalo al brijem da je većina brijala na plaži, ili sa strane u hladu" (Marina), "malo smo se kupali, u jednom trenu smo frend i ja malo kao piciginali, al smo odustali /smijeh/. Plivao jesam, htio sam otić do otočića preko puta, al je bilo dalje nego sam mislio... " (Marko), "zabrijali si picigina igrat al nije nam baš išlo..." (5T0N3R)³⁷, a dan se provodi tako "da se bude gore": "Prek dana smo bili gore, neš smo pojeli, bio je otvoren prek dana festival, moglo si doć tamo brijat, tek navečer su tražili narukvice" (Ivan).

Slika 19. Ne radenje ničega.

36 <http://www.mighty-vibes.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=1349&p=38969&hilit=pla%C5%BE%2A#p38969>

37 <http://www.mighty-vibes.org/forum/viewtopic.php?f=5&t=1349&p=38969&hilit=pla%C5%BE%2A#p38969>

Načini na koje sudionici festivala koriste plažu su drugačiji od onih kakve slike promoviraju turističke zajednice, na čijim fotografijama su često (polu)prazne plaže, eventualno sa sretnom obitelji. Ono što se reklamira su: "netaknuta" priroda, ali uređena za različite aktivnosti, uglavnom sportske, i obiteljski sadržaji³⁸.

Slika 20. Seasplash plaža vs. pulainfo.hr plaža

38 Službeni turistički portal Istre o Štinjanskoj plaži Vile kaže: "Na jugozapadnom dijelu Istre u predivnoj uvali smjestilo se mjesto Štinjan. Idealno je mjesto za odmor cijele obitelji, nudi svima predivan prirodni krajolik i prekrasne plaže. Jedna od najljepših plaža je Vile, posuta sitnim šljunkom i okružena bogatom vegetacijom. Osim uživanja na suncu i kupanja u čistom moru, možete se zabaviti raznim sportskim aktivnostima. Uređen je teren za odbojku na pijesku, a moguće je iznajmiti i opremu za sportove na vodi, kao i ležaljke. Krajolik je predivan i ugodan za šetnju kao i za vožnju biciklom. Tu je i ronilački centar za sve ljubitelje ronjenja. Nadomak plaže nalazi se restoran gdje ćete uz predivan pogled na otočje Brijuni biti ponuđeni s izvrsnom hranom i pićima" (Službeni turistički portal Istre 2014).

Sudionici festivala nisu ovdje radi ovih ponuda (ne zanimaju ih niti sport niti restorani), dapače, zbog svoje želje za skromnom potrošnjom i životnog stila za pružatelje većine turističkih usluga nisu poželjni turisti (oni kupuju hranu u supermarketima i sami kuhaju hranu umjesto da posjećuju restorane; koriste svoje bicikle umjesto da ih iznajmljuju, ne trebaju im ležaljke jer razapnu vlastiti *hammock*). Sudionicima festivala to ne predstavlja problem, budući da oni festivalsku plažu shvaćaju na drukčije načine; zbog svojih ideala, životnog stila, filozofije i shvaćanja društva plaža je mjesto Prirode, suprotnosti Gradu i Sistemu. Piratska zastava na plaži je proglašenje okupacije, vladavine anarhije nad redom. Festivalska plaža se zato može promatrati kao prostor prijepora (engl. *contested space*):

"kao geografske lokacije gdje konflikti u obliku opozicije, konfrontacije, subverzije, i/ili otpora uključuju aktere čije su društvene pozicije definirane različitom kontrolom resursa i pristupom moći. [...] [O]ni otkrivaju širu društvenu borbu oko duboko ukorijenjenih kolektivnih mitova (prema McDonough). Na ovaj način, prostori prijepora daju materijalni izričaj za i koriste kao mjesta za stvaranje, obznanjivanje, suprotstavljanje i pregovaranje dominantnih kulturalnih tema koje svoj izraz nalaze u mnoštvu aspekata društvenog života. Oko prostora se prepire upravo zato što oni konkretiziraju osnovne i ponavljajuće, ali inače slabo proučavane, ideološke i društvene okvire koji strukturiraju praksu" (Low i Lawrence-Zúñiga 2003:18).

Svojim ponašanjem na plaži sudionici festivala se ne odupiru direktno lokalnim stanovnicima ili turistima koji na toj plaži inače obitavaju, već je izraz jedne veće borbe – one za vlastite vrijednosti.

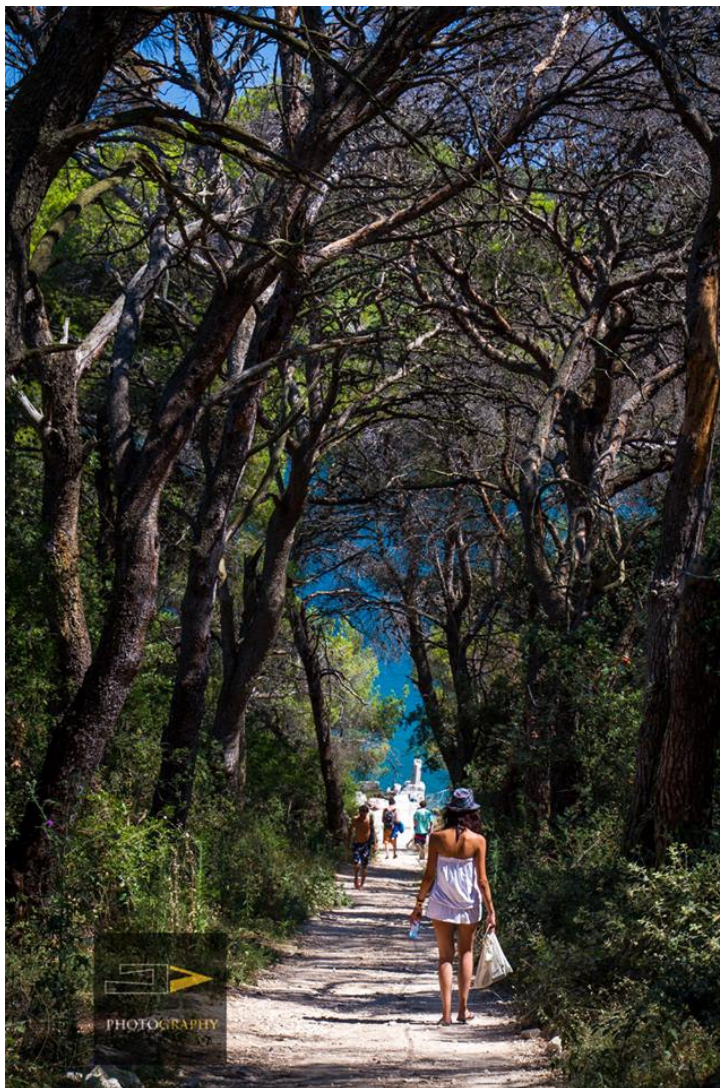

Slika 21. Simbolično pružanje otpora.

Ipak, iza ove bezbrižne fasade, prividnog anarhizma i individualizma postoje nepisana pravila (usp. Löfgren 1999:5, 227).

"Plaža je, kao što smo vidjeli, posebna arena, često s jasnim granicama. Ono ponašanje koje je OK pored vode nije OK na parkiralištu ili preko ceste s onu stranu plaže. Plažni život se može činiti banalnim, ali ove banalnosti izražavaju osnovne koncepte o privatnom i javnom, pristojnom i nepristojnom, individualnosti i kolektivitetu. Većina pravila koja reguliraju ponašanje na plaži nije nikada bila zapisana, mnoga se ne mogu niti izraziti, a ipak - na samoj plaži - ljudi znaju" (Löfgren 1999:228).

Rijetke su zabrane jasno napisane na plaži, poput zabrane bacanja smeća, dovođenja pasa, paljenja vatre, pecanja, i dr., dok je većina neizgovorena. Nepisana pravila se usvajaju promatranjem ili konformiranjem većini koja pokazuje neodobravanje. Neki posjetitelji se fizički udaljavaju od skupina čije ponašanje smatraju neprimjerenima: "Na ovom zadnjem Splashu je bio stage na plaži, malo smo tam plesali, al bila je hrpa, ono, ludih Britanaca, pa smo se zbuksali tam malo dalje na plaži. Zakon je bilo, čuje se muzika, tam smo chillali" (Marko). "Ovdje na plaži svatko zna što želi, 'ali to im omogućava cijeli svijet nepisanih pravila i propisa. Ljudi znaju točno gdje se nalaze granice, kako izgledati, kako se odijevati i skidati, kako kretati svoja tijela'" (Löfgren 1999:227). Bilo da se radi o odlasku u dućan u "badiću", špricanju na plaži, sunčanju u toplessu ili "Adamovom odijelu", ili prelaženju preko nečijeg raširenog ručnika, uvijek je jasna mjera koja je dopuštena. Krše ih samo djeca, i pojedinci koje karakteriziramo kao nepristojne, koji tim činom postaju neželjeni autsajderi na prostoru koji je, paradoksalno, javan i ne zahtijeva članstvo.

Slika 22. Između svjetova.

Završna rasprava

"Etnografski posao može biti vrlo zabavan, i prikriivanje ove činjenice na papiru, kao da je to nešto čega se treba sramiti, nije potpuno iskreno. Dapače, može biti i manje učinkovito" (Basso 1996:58).

Prije samog zaključka, voljela bih još jednom obratiti pozornost čitatelja na činjenicu da je sve prikazano u ovom radu rezultat nečijeg, odn. mogeg vlastitog, viđenja. Autor mnogih informacija i interpretacija u ovom radu sam ja, Petra Marušić, apsolutnica etnologije i kulturne antropologije i sociologije. S druge strane, autor mnogih informacija i interpretacija u ovom radu sam ja, Pero (za prijatelje); imam prirodne *dreadlockse* i slušam stari *roots* i novi *dub*, ne jedem meso i ne pijem alkohol. Jesam li prilikom pisanja previše dopustila Peri da nametne svoj svjetonazor, s obzirom na to da "[Augé] tvrdi kako etnolog ne smije prepustiti improvizatorima monopol značenja, dešifriranja i interpretacije" (Althabe et al 2002:72)?

"Ne zbog toga što bi na svim tim poljima etnolozi kao takvi mogli dati puno više od pukih pitanja, nego da taj doprinos bude tim manje zanemariv budući da oni iz iskustva imaju pojam o načinu na koji se u pravilu razrađuju, predlažu i nameću odgovori" (Augé 2002:41).

Ja se osjećam i pripadnicom skupine koju proučavam i znanstvene zajednice (iako mi još nije uručena diploma koja me službeno naziva etnologom i sociologom). Jesam li ja upravo zato stručnija od pripadnika skupine ili improvizatora da pišem o ovom fenomenu? Ili je moj pogled zamagljen upravo zato što u ulozim znanstvenice (u kojoj se nalazim sada kada pišem tekst) ne prestajem biti pripadnica te "proučavane" skupine?³⁹ Moja pripadnost *reggae* supkulturi i brojni posjeti festivalu su sigurno utjecali na to da Seasplash plažu pokušavam prikazati zanimljivom i posebnom. Kada analiziram svoje osjećaje vezane uz Seasplash festival shvaćam da "prelazak iz svijeta u svijet" osjećam najviše na početku festivala, kada i s mojih leđa padaju tereti svakodnevnih obaveza, i na završetku festivala, kada se trebam vratiti u "stvarnost". A za vrijeme trajanja festivala osjećam da je to to, da sam tek tada u "normalnom" svijetu. U "svom svijetu" sam jer sam okružena prijateljima,

³⁹ Također, hoću li sljedeći put kada odem na festival moći biti samo sudionik, ili će moj boravak tamo biti "opterećen" ovim interpretacijama?

koji znaju tko sam i kakva sam, ali i nepoznatima, jer mi nije toliko stalo što će o meni misliti ljudi koje možda nikada više neću sresti. U "normalnom" svijetu sam jer me, na primjer, na Seaspashu nitko neće pitati "kako to da ne jedem meso", čak ni kada ga oni sami jedu (za razliku od većine drugih skupina na koje sam naišla). Tako da zapravo na dvije razine proučavam poznato (i iz tog razloga se možda čini "nevidljivo"); prvo, zato što se bavim fenomenom na domaćem terenu:

"[O]no što karakterizira pitanje drugoga od onoga trenutka kad se ono postavlja etnologu koji pripada ovamo i ovome trenutku (našemu društvu), [jest] činjenica da tom drugom ozbiljno nedostaje egzotičnost; on se otima pogledima i postaje paradoksalno 'nevidljiv'" (Althabe et al 2002:71).

Drugo, upravo zato što sam pripadnica proučavane supkulture, mnogo toga o čemu pišem uzimam zdravo za gotovo – potrebno je dublje samopropitivanje i odčaravanje da bih mogla s odmakom analizirati mnogo toga što i sama radim na festivalu. Više puta tijekom pisanja ovog teksta sam se našla u poziciji da propitujem važnost teme koju sam si zadala – je li ovo o čemu pišem dovoljno važno da će to itko htjeti pročitati do kraja? Sve što sam zapravo napravila jest da sam uzela komadić života, iskustva koje je meni poznato, i napisala svoje mišljenje o njemu. Izbor moje teme dolazi iz sfere dokolice, zabave, opuštanja, ljetnih praznika... koga? Budimo realni, ljudi koji puše "travu" i "pljuju" po Sistemu. Ostatak godine više ili manje uspješnih ljudi, uzornih studenata, voljene djece. Ali za vrijeme trajanja festivala – različitih. Odmetnika? Ako i jesu odmetnici, Pitt-Rivers smatra da su vrijedni našeg interesa:

"Koliko još kultura manjinskih grupa etnografi trebaju istražiti, ako to već ne čine? [...] Sve dok 'iznutra', 'očima domoroca' ne razumijemo kulturu tih različitih ako ne i otpadničkih skupina, nećemo razumjeti pojave koje predstavljaju. Nije li to općenita pouka socijalne antropologije od Malinowskog pa do danas?" (Pitt-Rivers 2002:265).

Dok pišem o ovoj "otpadničkoj" skupini, istražujem li ja zaista Drugoga? Supkultura, alternativa, manjina... Rastafarijanizam, Zion i Babylon... Pušenje marihuane, spavanje na javnoj plaži, glasna glazba i *dreadlocks*... Čitatelj koji nije upoznat s ovim svijetom dobit će uvid iz moje perspektive, a ja sam, među ostalim, i taj Drugi. Čak i dok pričam s drugim osobama, koje mogu imati i drugačije mišljenje od mene, ne pišem li ja o mjestu (plaži), fenomenu (festivalskoj plaži) i događanju (festivalu, osjećaju mjesta,

sjećanjima...) iz vlastitih sjećanja, shvaćanja, mišljenja o tome? Ja postavljam (svojim kazivačima) pitanja koja smatram ključnima. Ja čitatelju u ovom tekstu prenosim samo one misli, događaje, i ona stanja koja su meni važna. Odabirem fotografije, izabirem kazivače, pišem iz vlastitih sjećanja, selektiram. Ja sam odabrala ovu temu jer je *ja* smatram važnom, zanimljivom i posebnom, iako sam svjesna da se neće svima nužno činiti takvom:

"Kako god bilo, uloga etnologa sastoji se u najmanju ruku u prenošenju kritičkog stava u odnosu na zdravorazumske činjenice, u naučavanju neposlušnosti prema predrasudama, u davanju primjera nepoštovanja prema vrijednostima koje se smatraju očitima. Tako bi 'etnologija kod nas' po samoj svojoj biti bila subverzivna" (Pétonnet i Pouchelle 2002:241).

Ja ne tvrdim da je Ana u pravu kada priču o čudu tumači kao božanski akt, niti se ne trudim racionalno je objasniti i Anu "izvesti iz zablude". Ja njenu priču ovdje prenosim i poklanjam joj vlastitu pažnju, a u tekstu joj dodjeljujem posebnu važnost.

Smatram da bih namjernim otuđivanjem izgubila mnogo toga što je Seasplash-ovskim diskursom pretpostavljeno, a autsajderu skriveno, dok je meni kao sudioniku, insajderu poznato i dijeljeno (s tom skupinom). I svjesna sam da pravo otuđivanje ovdje ne bi bilo moguće: za početak zbog, s proučavanom skupinom, dijeljene (Zapadne, kapitalističke, srednjoklasne, nacionalne, lingvističke...) stvarnosti, a pogotovo zbog pripadnosti supkulturi. Zato ovo nije bilo promatranje sa sudjelovanjem, već, na neki način – sudjelovanje s promatranjem.

Zaključak

Krenula sam u ovaj rad s tvrdnjom kako je Seasplash plaža specifično mjesto. Iako se zapravo radi o nekoliko različitih lokacija, meni su važnije bile društvene konstrukcije prostora kojima se stvara Seasplash plaža, i fokusirala sam se na različite faktore koji su tome doprinijeli. Specifičnost Seasplash plaže se očituje u usporedbi s drugim festivalskim prostorima (npr. koncertnim prostorom), s drugim plažama (npr. globalnom plažom), i u drugačijem kontekstu (u izvanfestivalskom vremenu). Na konstrukciju festivalske plaže utječu organizatori i posjetitelji festivala, a ovi posljednji to čine kroz raznolike prakse i na različite načine.

U analizi konkretnog prostora Seasplash plaže obratila sam pozornost na tri ključna entiteta: na plažu – društveno proizveden prostor, festival – događanje, i festivalsku plažu – fenomen. Važna karakteristika *prostora* je njegova prožetost društvenim odnosima i kolektivnim idejama. Društvene ideje prostora, krajolika i plaže imaju svoju povijest, u čijem su razvoju sudjelovali mnogi faktori među kojima je jedan od posljednjih i najvažnijih turizam. U turistički imaginarij koji kolektivno dijelimo spadaju ideje kako plaža treba izgledati (koncept globalne plaže) i kako se na njoj ponašati (sloboda i ograničenja, tijelo), kao i romantičarski ideali o raju na zemlji, odmoru, novim iskustvima i slobodi. Ovo posljednje uključuje slobodu od (dominantne kulture, discipline, Sistema) i slobodu za (transgresivno ponašanje i liminalnost). Na stvaranje prostora plaže snažno utječu iskustva posjetitelja festivala. Seasplash festival je supkulturno glazbeno *događanje*, prvotno zamišljeno kao *reggae* događanje, iako vremenom mijenja glazbene i konceptualne teme. Bez obzira na povremene inovacije Seasplash u svojoj srži ostaje percipiran kao *reggae* festival sa snažnom notom odupiranja normativnom diskursu. Ova simbolička borba protiv Sistema se vodi na dvije komplementarne razine: od strane festivala (organizatora) i njegovih posjetitelja, i vidljiva je u prostoru. *Seasplash plažu* koju koriste posjetitelji festivala smatram heterotopijom. Inherentna ovom festivalu je ideja pružanja otpora Sistemu i stvaranje vlastitog svijeta koji je slobodan, pravedan, heterogen i tolerantan. Ove ideje vuku inspiraciju iz rastafarijanskog pokreta na Jamajci, iako se tema oslobođenja od

ropstva jednako odnosi i na druge karipske države. Ovim idealima se kasnijih godina festivala pridružuju i piratski elementi "uvezeni" iz alternativnih i kontrakulturnih skupina, čiji ideali su srodni idealima *reggae* supkulture⁴⁰. Iako su ove ideje prilagođene suvremenom svijetu i ovim prostorima⁴¹, u konstrukciji Seasplash festivala se organizatori pozivaju na neka druga mjesta, kao što su Jamajka i Karibi, i to je vidljivo u festivalskim plakatima, nazivima (samog festivala i *floorova*), uređenju i dizajnu rekvizita, ukupnom audio-vizualnim dojmu, odn. uprizorivanju. Rezultat je simulakrum – mjesto koje u sebi obuhvaća mnogo različitih mjesta, vremena, ideja i vrijednosti, a zapravo čini jedno unikatno mjesto i proizvodi neka nova značenja. Kada ovome pribrojimo i činjenicu da se ovo sve događa na zapravo različitim lokacijama (različitim konkretnim plažama zbog promjene lokacija festivala), jasno je da govorimo o fenomenu koji je zaista kompleksan.

Odnos prostora i društvenih aktera je multidimenzionalan i međuovisan; prostor svojim predispozicijama, rasporedom i okruženjem utječe na nas, time što omogućava, onemogućava ili usmjeruje određene radnje, aktivnosti i tijelo. S druge strane akteri, osim što imaju moć zaista i fizički modificirati krajolik, oni svojim tijelom, aktivnostima i radnjama organiziraju prostor, koriste ga na određene načine i upisuju vlastita značenja u njega čime aktivno konstruiraju mjesto. Ima mnogo načina na koje sudionici festivala utječu na konstrukciju festivalske plaže, i većina njih je specifična za njihov habitus i stil života supkulture kojoj pripadaju. Neke od taktika kojima oni zauzimaju, odn. prisvajaju prostore plaže su stvaranje i reproduciranje glazbe, javno pušenje marihuane, obilježavanje teritorija, cjelodnevni boravak na plaži, raznolike tjelesne prakse itd. Ovaj prostor za vrijeme trajanja festivala postaje mjesto slobode u koje su upisane vrijednosti drugačije, a ponekad i suprotne, od dominantnih vrijednosti. Svime ovime stvara se poseban osjećaj mjesta, koji se percipira na individualnoj i grupnoj razini. Ideali u koje pojedinci vjeruju na ovom prostoru mogu biti "življeni": iako možda ostavljaju mali ili nikakav trag na

40 "[Z]aštita ljudskih prava i razvoj ljudskih sloboda; zalaganje za ravnopravnost spolova; doprinos buđenju ekološke svijesti ljudi i zaštiti okoliša, zaštita prava životinja, podržavanje inicijativa građana/ki i njihovo pravo na samoorganiziranje u izgradnji autonomnog civilnog društva; odbacivanje nasilja i razvijanje nenasilnih metoda" (Attack 2014). Citirani su ciljevi udruživanja Attack!-a, udruge čiji članovi su tijesno povezani sa Seasplashom, bilo kroz organizaciju, kao izvođači, kao posjetitelji ili jednostavno dio istog miljea.

41 Jer rastafarijanizam podrazumijeva jednakost svih ljudi bez obzira na boju kože, odnosno prihvaća da i bijelci mogu biti rastafarijanci.

"objektivnu" (političku, ekonomsku, moralnu, religioznu...) situaciju u svijetu, na ovom prostoru i u ovom vremenu, okruženi drugim ljudima s istim ili sličnim životnim stilovima, u atmosferi koja slavi njihove ideale – oni žive u "vlastitom" svijetu:

"Didi je na presici govorila i o kulturi festivala: 'Festivale čine atmosfera i ljudi na festivalima. (...) oko tvrđave Punta Christo nastane cijeli jedan nov grad'. I doista, festivali su odlično mjesto za druženje, gdje smo svi jedna zajednica, jedna obitelj..." (Petak 2013a).

U njihovom svijetu, u balončiću kojega su sagradili važe drugačija pravila nego "vani", u Babylonu. Boravak na Seaspashu mnogim sudionicima znači, makar nakratko, boravak u boljem svijetu – u obećanom Zionu.

Nadam se kako sam ovim radom čitatelju predočila kompleksnosti procesa društvene konstrukcije mjesta makar jednog segmenta Seaspash festivala, i time ukazala na bogatstvo odnosa između društvenih aktera i njihove okoline. Mikrostudije poput ove zanimljive su jer je svaka društvena konstrukcija prostora jedinstvena zbog kombinacije interakcija različitih aktera i prostora. Specifičnost ovog rada je bavljenje supkulturom koja ima vlastiti sustav vrijednosti i kao takva je posebno prijemčiva za romantičarske ideale koje povezujemo s prirodom. Veće istraživanje bi obuhvatilo i ostale festivalske prostore, kao i "drugu stranu" – priče posjetitelja koji se ne smatraju pripadnicima *reggae* supkulture, lokalnog stanovništva i "padobranaca". Na ovaj način uhvatila sam samo jedan mali dio cijele slike, ali kao što sam pokušala pokazati, i on obiluje zanimljivim pričama.

LITERATURA:

- ALTHABE, Gérard, Jacques CHEYRONNAUD i Béatrix LE WITA. 2002. "Propitivanje drugoga". U *Drugi i sličan. Pogledi na etnologiju suvremenih društava*, ur. Martine Segalen. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 69-78.
- AUGÉ, Marc. 2002. "Bliski drugi". U *Drugi i sličan. Pogledi na etnologiju suvremenih društava*, ur. Martine Segalen. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 25-42.
- BASSO, Keith H. 1996. "Wisdom Sits in Places. Notes on a Western Apache Landscape". U *Senses of Place*, ur. Steven Feld i Keith H. Basso. Santa Fe, New Mexico: School of American Research, 53-90.
- BAUMAN, Zygmunt. 2002. "From Pilgrim to Tourist – or a Short History of Identity". U *Questions of Cultural Identity*, ur. S. Hall i P. du Gay. London; Thousand Oaks; New Delhi: Sage Publications, 18-36.
- BURNS, Peter M. 1999. *An Introduction to Tourism and Anthropology*. London, New York: Routledge.
- CASEY, Edward S. 1996. "How to Get from Space to Place in a Fairly Short Stretch of Time. Phenomenological Prolegomena". U *Senses of Place*, ur. Steven Feld i Keith H. Basso. Santa Fe, New Mexico: School of American Research, 13-52.
- COHEN, Anthony P. 2002. "Britanska tradicija i pitanje drugoga". U *Drugi i sličan. Pogledi na etnologiju suvremenih društava*, ur. Martine Segalen. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 43-67.
- CUMMINGS, Joanne, Ian WOODWARD i Andy BENNETT. 2011. "Festival Spaces, Green Sensibilities and Youth Culture". U *Festivals and the Cultural Public Sphere*, ur. Liana Giorgi, Monica Sassatelli i Gerard Delanty. London: Routledge, 142-155.
- ČAPO, Jasna i Valentina GULIN ZRNIĆ. 2011. "Oprostornjavanje antropološkog diskursa. Od metodološkog problema do epistemološkog zaokreta". U *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, ur. Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Ljubljana: Inštitut za antropološke študije, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 9-65.
- FALASSI, Alessandro, ur. 1987. *Time out of Time. Essays on the Festival*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- FALASSI, Alessandro. 1997. "Festival". U *Folklore. An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art*, ur. Thomas A. Green. Santa Barbara: ABC-CLIO, 295-302.
- FELD, Steven i Keith H. BASSO. 1996. "Introduction". U *Senses of Place*, ur. Steven Feld i Keith H. Basso. Santa Fe, New Mexico: School of American Research, 3-11.
- FOUCAULT, Michel. 1986. "Of Other Spaces". *Diacritics* [online], 16 (1), 22-27. Dostupno na: <http://www.jstor.org/stable/464648> [24. kolovoza 2013.]

- HIRSCH, Eric. 2003. "Introduction. Landscape. Between Place and Space". U *The Anthropology of Landscape. Perspectives on Place and Space*, ur. Eric Hirsch i Michael O'Hanlon. Oxford: Clarendon Press, 1-30.
- KAHN, Miriam. 1996. "Your Place and Mine. Sharing Emotional Landscapes in Wamira, Papua New Guinea". U *Senses of Place*, ur. Steven Feld i Keith H. Basso. Santa Fe, New Mexico: School of American Research, 167-196.
- KUPER, Hilda. 2003. "The Language of Sites in the Politics of Space". U *The Anthropology of Space and Place. Locating Culture*, ur. Setha M. Low i Denise Lawrence-Zúñiga. Oxford: Blackwell Publishing, 247-263.
- LÖFGREN, Orvar. 1999. *On Holiday. A History of Vacationing*. Berkeley: University of California Press.
- LOW, Setha M. 2000. "Chapter Six: Spatializing Culture. The Social Production and Social Construction of Public Space". U *On the Plaza. The Politics of Public Space and Culture..* Austin: University of Texas Press, 127-153.
- LOW, Setha M. i Denise LAWRENCE-ZÚÑIGA. 2003. "Locating Culture". U *The Anthropology of Space and Place. Locating Culture*, ur. Setha M. Low i Denise Lawrence-Zúñiga. Oxford: Blackwell Publishing, 1-47.
- MAGEE, Richard M. 1999. "Beach Reading. Defoe and Dana in the Intertidal Zone". U *Reading the Sea. New Essays on Sea Literature*, ur. Kevin Alexander Boon. New York: Fort Schuyler Press, 47-64.
- MCCLINCHEY, Kelley A. i Barbara A. CARMICHAEL. 2010. "The Role and Meaning of Place in Cultural Festival Visitor Experiences". U *The Tourism and Leisure Experience. Consumer and Managerial Perspectives*, ur. Michael Morgan, Peter Lugosi i J.R. Brent Ritchie. Bristol – Buffalo – Toronto: Channel View Publications, 59-77.
- PÉTONNET, Colette i Marie-Christine POUCHELLE. 2002. "Uloga etnologa u društvu". U *Drugi i sličan. Pogledi na etnologiju suvremenih društava*, ur. Martine Segalen. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 233-243.
- PICARD, David i Mike ROBINSON. 2006. "Remaking Worlds. Festivals, Tourism and Change". U *Festivals, Tourism and Social Change. Remaking Worlds*, ur. David Picard i Mike Robinson. Clevedon – Buffalo – Toronto: Channel View Publications, 1-31.
- PIŠKOR, Mojca. 2009. "Za(o)točen ili pokušaj čitanja/pisanja otočnosti konstruirane glazbom i glazbe konstruirane otočnošću". U *Destinacije čežnje, lokacije samoće. Uvidi u kulturu i razvojne mogućnosti hrvatskih otoka*, ur. Ines Prica i Željka Jelavić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Hrvatsko etnološko društvo, 55-69.
- PITT-RIVERS, Julian. 2002. "Zaključak. Kakvu etnologiju možemo priželjkivati za suvremena društva, u budućnosti?". U *Drugi i sličan. Pogledi na etnologiju suvremenih društava*, ur. Martine Segalen. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 257-266.

- RICHARDSON, Miles. 2003. "Being-in-the-Market Versus Being-in-the-Plaza. Material Culture and the Construction of Social Reality in Spanish America". U *The Anthropology of Space and Place. Locating Culture*, ur. Setha M. Low i Denise Lawrence-Zúñiga. Oxford: Blackwell Publishing, 74-91.
- RODMAN, Margaret C. 2003. "Empowering Place. Multilocality and Multivocality". U *The Anthropology of Space and Place. Locating Culture*, ur. Setha M. Low i Denise Lawrence-Zúñiga. Oxford: Blackwell Publishing, 204-223.
- SCAZZOSI, Lionella. 2011. "Limits to Transformation in Places' Identity. Theoretical and Methodological Questions". U Z. Roca, P. Claval i J. Agnew, *Landscapes, Identities and Development* (9-24). Burlington, VT: Ashgate.
- SEGALEN, Martine. 2002. "Uvod". U *Drugi i sličan. Pogledi na etnologiju suvremenih društava*, ur. Martine Segalen. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 11-21.
- STEINBERG, P. E. 2001. *The Social Construction of the Ocean*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ŠAKAJA, Laura. 2011. "Mjesto u diskursu humane geografije". U *Mjesto, nemjesto. Interdisciplinarna promišljanja prostora i kulture*, ur. Jasna Čapo i Valentina Gulin Zrnić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku – Ljubljana: Inštitut za antropološke študije, Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 111-127.
- URRY, John. 2002. *The Tourist Gaze*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- WATERMAN, Stanley. 1998. "Carnivals for Élites? The Cultural Politics of Arts Festivals". *Progress in Human Geography*, 22 (1): 54-74.

INTERNETSKI IZVORI:

- ATTACK. 2014. O Attacku. Dostupno na: <http://www.attack.hr/o-attacku> [25. srpnja 2014.]
- m., mario. 2012. 10th Seasplash Festival @ Fort Punta Christo, Štinjan, 19-22/07/2012. Terapijanet. Dostupno na: <http://www.terapija.net/koncert.asp?ID=14550> [27. veljače 2014.]
- MIGHTY VIBES. [s. a.] Mighty Vibes. Dostupno na: <http://www.mighty-vibes.org> [15. travnja 2014.]
- PETAK, Mirna i Tomislav MILIĆEVIĆ. 2010. Seasplash – drugi dio. Croatian Reggae Portal. Dostupno na: <http://reggae.hr/clanak.asp?id=537> [26. veljače 2014.]
- PETAK, Mirna. 2013a. Predstavljeni ljetni festivali na tvrđavi Punta Christo. Croatian Reggae Portal. Dostupno na: <http://reggae.hr/clanak.asp?id=3028> [26. veljače 2014.]
- PETAK, Mirna. 2013b. Seasplash festival započeo dobrim vibracijama. Croatian Reggae Portal. Dostupno na: <http://reggae.hr/clanak.asp?id=3153> [26. veljače 2014.]
- POZITIVAN RITAM. 2014. Seasplash festival. Dostupno na: <http://www.pozitivanritam.hr/festivali/seasplash-festival> [27. veljače 2014.]
- SEASPLASH FESTIVAL. 2014. 12. Seasplash festival. Dostupno na: <http://www.seasplash-festival.com/hr/festival/641-12-seasplash-festival> [27. veljače 2014.]
- SLUŽBENI TURISTIČKI PORTAL ISTRE. 2014. Plaža Vile Štinjan. Dostupno na: http://www.istra.hr/hr/atrakcije-i-aktivnosti/obale-i-plaze/plaze-pula/5649-ch-0?&l_over=1 [14. srpnja 2014.]

POPIS PRILOGA:

- Slika 1. Zalazak sunca na Štinjanu.
- Slika 2. Romantični turist.
- Slika 3. Beachsplash stage.
- Slika 4. Pozicioniranje na plaži.
- Slika 5. *Buksanje* u *bushu*.
- Slika 6. Organizirani hlad za *chillanje*.
- Slika 7. Teže dostupna mjesta uz vodu
- Slika 8. Tijelo na festivalskoj plaži je i pokazivano i gledano (i fotografirano).
- Slika 9. Mostić u "netaknutoj prirodi".
- Slika 10. Teren – akteri ga koriste, ali su i usmjereni njime.
- Slika 11. Sjedalice od slame, stolovi od paleta.
- Slika 12. Plakati Seasplash festivala (2003.-2013. godine).
- Slika 13. Nizozemski pirati.
- Slika 14. Zaigrano ponašanje.
- Slika 15. "I tak cijeli dan, niš posebno, ležimo, pušimo travu" (Ana).
- Slika 16. Obilježavanje teritorija zastavama (rastafarijanska i piratska).
- Slika 17. Redar ili posjetitelj festivala?
- Slika 18. Plaža – štancana (Ana), ali i piratska.
- Slika 19. Ne rađenje ničega.
- Slika 20. Seasplash plaža vs. pulainfo.hr plaža
- Slika 21. Simbolično pružanje otpora.
- Slika 22. Između svjetova.

Društvena konstrukcija plaže na primjeru Seasplash festivala

Sažetak

U istraživanju plaže Seasplash festivala obraća se pozornost na dvije ključne teme, mjesto i supkulturu. Za vrijeme trajanja festivala njegovi sudionici borave u vlastitom alternativnom svijetu karakteristično konstruiranom za njihov svjetonazor. Seasplash plaža se stvara kroz međudjelovanje kolektivnih turističkih i supkulturnih imaginarija te praksi kojima sudionici festivala prisvajaju plaže, čime se konstruira unikatno mjesto koje se promatra kao heterotopija i simulakrum. Društvena konstrukcija prostora se odnosi na iskustvo mjesta posredovano praksama društvenih aktera, sudionika festivala, te se promatraju prakse specifične za reggae supkulturu koja velik naglasak stavlja na simbolično pružanje otpora dominantnom sustavu.

Ključne riječi: Seasplash, plaža, mjesto, supkultura, festival.

Social Construction of the Beach as illustrated by the Seasplash Festival Case

Abstract

In researching the Seasplash festival beach, two key concepts, place and subculture, are brought to focus. For the duration of the festival its participants dwell in an alternative world of their own, characteristic of their world-view. Seasplash beach is created through interplay of collective tourist and subculture imaginaries, together with practice with which the festival participants take over the beaches, thus constructing an unique place, regarded in this text as heterotopia and simulacrum. Social construction of space refers to experience of a place mediated by practices of social agents, festival participants, and the practices observed here, specific to the reggae subculture, put a strong emphasis on symbolic resistance to the dominant System.

Keywords: Seasplash, beach, place, subculture, festival.